

Mündəricat

Giriş	3
Fəsil 1: İntranet şəbəkəsi və onun strukturu	
1.1 İntranetin tarixi.....	7
1.2 İntranetlərin inkişafı və istifadəsi.....	10
Fəsil 2: İntranetin komponentləri	
2.1 Əsas komponentlər.....	15
2.2 Digər komponentlər.....	21
Fəsil 3: İntranetlərin müəssisələrin idarə edilməsində rolu	
3.1 Dünyada məşhur olan intranetlər.....	25
3.2 İntranetin ana səhifəsi və onun strukturu.....	29
3.3 İntranetdə əlaqə prosesləri, dəstək metodları və digər proseslər.....	38
Nəticə və təkliflər	49
İstifadə olunmuş ədəbiyyatlar	52

GİRİŞ

Müasir dövrdə informasiya-kommunikasiya texnologiyaları cəmiyyətin inkişafına təsir göstərən əsas amillərdən birinə çevrilmiş, onun əhatə dairəsi dövlət strukturlarını və vətəndaş cəmiyyəti institutlarını, sosial-iqtisadi sahələri, elm və təhsili, mədəniyyəti, bütövlükdə insanların həyat tərzini əhatə etmişdir. Bir çox inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının yaratdığı üstünlüklərdən lazımi səviyyədə faydalanır, iqtisadi sahədə böyük uğurlara imza atırlar. İnformasiya cəmiyyətinə istiqamətlənmiş yolun bəşəriyyətin gələcəyinə gedən yol olduğu artıq heç kimdə şübhə doğurmur. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqinin səviyyəsi hər bir ölkənin intellektual və elmi potensialının, dövlət idarəçiliyində şəffaflığın, demokratiyanın inkişafının əsas göstəricilərindəndir. Dünya bazarında elektron ticarətin rolunun artdığı müşahidə olunur və ümumilikdə, hazırda ölkələrin iqtisadi rəqabət aparmaq qabiliyyəti onların informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından səmərəli istifadəsindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır.

XX əsrin ortalarında meydana gələrək təşəkkül tapmış ən yeni elm sahələrindən biri olan informatika və kompyuter texnologiyası ilk növbədə istənilən informasiyanın müasir kompyuterlər və digər elektron hesablama texnikası vasitələrinin köməyi ilə yığılması, saxlanması, emalı, axtarışı, ötürülməsi metodologiyası, nəzəriyyəsi ilə məşğul olur. Aldığı əmrlər sayəsində milyonlarla işi qısa zaman fasiləsində görərək ən çətin hesablamaların imtahanından asanlıqla keçən kompyuter indi bəşəriyyətin inkişafını öz çiyinlərinə də daşıyır. Son illərdə kompyuter texnologiyasının inkişafı onu texniki bir fənnədən fundamental elmə çevirmişdir. Bununla yanaşı kompyuter texnologiyası və proqramlaşma elmi elmlər sistemində birləşdirici funksiyasını yerinə yetirməklə bərabər, yeni elmi istiqamətlərin yaranmasına və inkişafına səbəb olmuşdur. Digər tərəfdən yeni informasiya şəbəkələrinin yaranması, qlobal informasiya mübadiləsinin həyatın bütün sahələrində həll edici rola malik olması, ən müasir elmi və texniki yeniliklərin əldə

olunması tələbi qeyd olunan məsələnin hansı dərəcədə vacib olduğunu sübut edir. Beləliklə müasir iqtisadiyyat bu inqilabi yeniliklərlə hesablaşmaya bilməz. Bu yenilikləri nəinki nəzərə almamaq, hətta onların iqtisadiyyata ləng tətbiqi həmin şirkətlər üçün son dərəcə ağır nəticələrə bilər. Qərbi Avropa ölkələrinin və Rusiya şirkətlərinin təcrübəsində belə hallar dəfələrlə yaşanmışdır. Bununla əlaqədar olaraq olaraq əsas məqsəd yeni, “rəqəmsal iqtisadiyyat”ın lokomotivi olan, ədəbiyyatlarda müxtəlif cür şərh olunan, hələ də formalaşma mərhələsində olan informasiya cəmiyyətinin yeni iqtisadi cizgilərinin elektron kommersiyanın təhlili əsasında təsvir olunmasıdır. Formalaşan yeni iqtisadiyyatın digər bir xüsusiyyəti onun qlobal xarakter daşmasıdır.

Müasir korporasiyalar idarəetmə sisteminə malik olan və ümumi məsələləri həll edən müəssisələr birliyi. Bir qayda olaraq, çox geniş əraziyə yayılırlar və onların tərkibinə daxil olan müəssisələr müxtəlif ölkələrdə və hətta müxtəlif qitələrdə yerləşirlər. Müasir korporasiyaların fəaliyyətini, idarə olunmasını və inkişafını təmin etmək üçün korporativ informasiya fəzasının (KİF) yaradılması zərurəti meydana çıxır. KİF istənilən korporasiyanın sistemli fəaliyyətinin əsasıdır. Bu gün korporasiyaların KİF-lərini informasiya texnologiyalarını (İT) tətbiq etmədən yaratmaq mümkün deyil. Korporasiyanın ayrı-ayrı resurslarının korporativ informasiya-kommunikasiya sistemi ilə birləşdirilməsi onları ümumkorporativ səviyyəyə çıxarır. Korporasiyada hər bir subyekt KŞ-nin vasitəsi ilə digər subyektlərlə müxtəlif səviyyələrdə informasiya qarşılıqlı əlaqələri yaradır. Belə qarşılıqlı əlaqələrin nəticəsində korporasiya daxilində informasiyanın paylanması və mübadiləsi baş verir.

Beləliklə, KİF vahid prinsip və ümumi qaydalar əsasında fəaliyyət göstərən informasiya resursları və sistemləri, telekommunikasiya sistemləri və şəbəkələri məcmusudur. Müasir korporasiya mürəkkəb və çoxprofilli strukturdur. Bu səbəbdən də o paylanmış iyerarxik idarəetmə sisteminə malik olur. Bundan başqa, korporasiyaya bir-birindən uzaqda yerləşən müəssisələr, şöbələr və inzibati ofislər daxildir. Belə bir

müəssisələr birliyinin mərkəzləşdirilmiş şəkildə idarə edilməsini təmin etmək üçün korporativ şəbəkələr (KŞ) yaradılır.

KŞ korporasiyanın hesablama, kommunikasiya və informasiya resurslarının birləşdirilməsi və elektron verilənlərin (məsələn, elektron sənədlərin, səs, video görüntünün və s.) ötürülməsi üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi şəbəkədir. Ümumi halda, KŞ korporasiyada istifadə olunan müxtəlif tətbiqi proqramlar arasında informasiya mübadiləsini təmin edən sistemdir. KŞ sistem və tətbiqi proqram təminatları, şəbəkə adapterləri, konsentratör, komutatorlar və marşrutlayıcılar, kabel sistemi kimi müxtəlif komponentlərdən ibarətdir. İngilis dilli ədəbiyyatda KŞ “enterprise-wide networks” adlandırılır və tərcüməsinə uyğun olaraq müəssisə miqyaslı şəbəkə kimi adlandırılır. Bu termin özündə birləşmə mənasını daşıyır, yəni KŞ bir qayda olaraq bir neçə qeyri-bircinsli şəbəkələrin (bir müəssisəyə firmaya məxsus olan) birləşməsi nəticəsində əmələ gəlir (məsələn, kampus şəbəkəsinin, lokal şəbəkələrin (LŞ), territorial şəbəkələrin, İnternet və digərlərinin). Müasir KŞ müxtəlif növ xidmətləri təmin edir. Bu xidmətlərə verilənlərin ənənəvi ötürülməsi, İP-telefoniya, video və audio konfranslar və videoyayımlar, mühafizə və videonəzarət aiddir

Azərbaycanda da İKT sahəsinin inkişaf etdirilməsi üzrə dövlət siyasəti bu prinsip üzərində qurulur və beynəlxalq təcrübəyə əsaslanır. Son illərdə ölkədə informasiya cəmiyyətinin bərqərar olması və bunun tərkib hissəsi kimi İKT-nin geniş tətbiq edilməsi istiqamətində sistemli fəaliyyət aparılır. Hal-hazırda respublikada İKT sektorunun inkişaf tempi bu sahədə ümumdünya göstəricilərini təxminən üç dəfə qabaqlayır.

Bu buraxılış işində müasir dünyada ən geniş yayılmış komputer şəbəkələrindən biri olan və müəssisələr daxilində istifadə edilən intranet şəbəkəsindən söhbət gedəcək. Intranet hər hansı bir müəssisənin daxilində yaradılır və hansı coğrafi məkanda yerləşməsindən asılı olmayaraq müəssisənin istənilən bir binası və ya filialı digərilə təhlükəsiz şəkildə informasiya mübadiləsi apara bilər və yaxud hər hansı bir iş layihəsilə əlaqədar müəyyən proseslərdə iştirak edə bilər. Intranet şəbəkələri də digər şəbəkələr kimi istifadəsi genişləndirilməlidir.

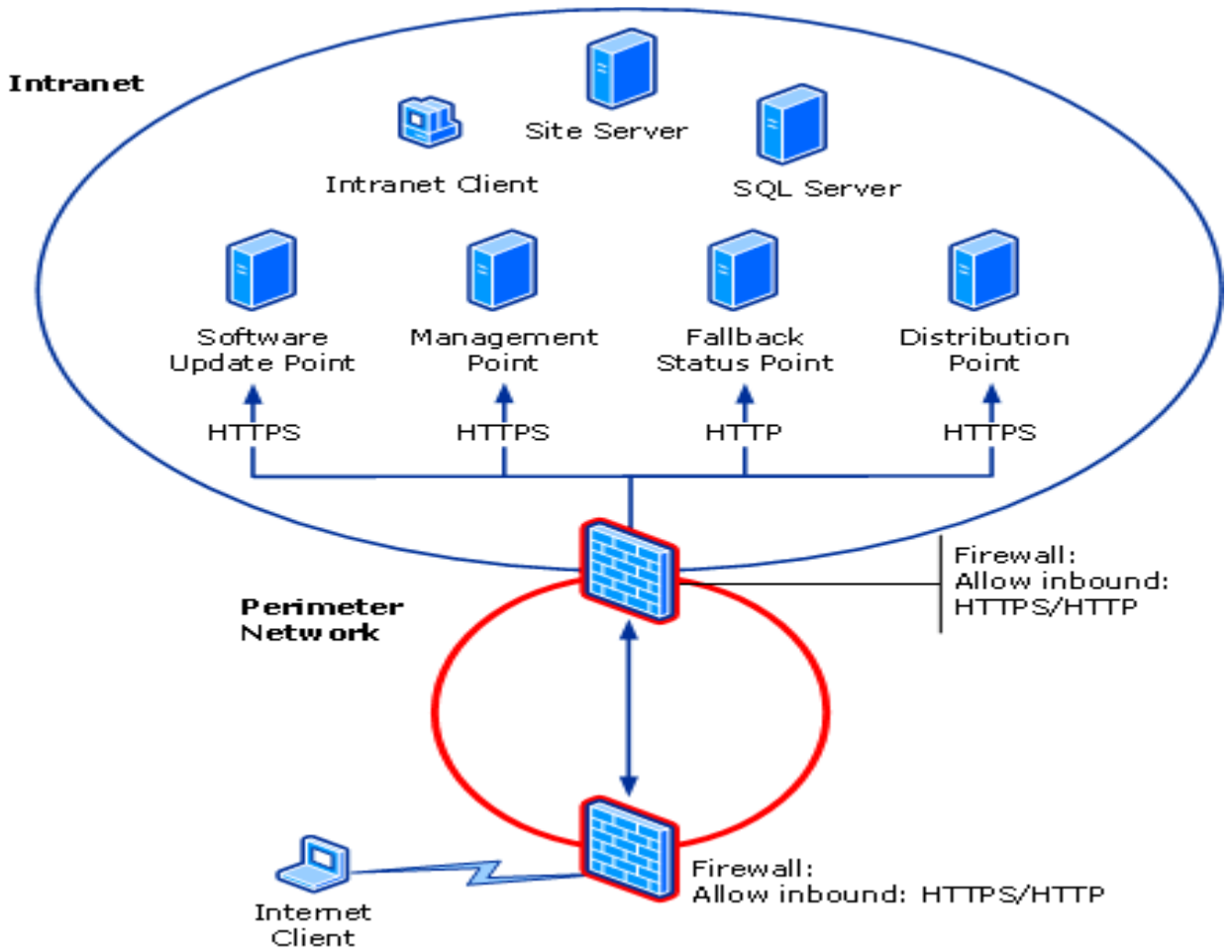
Azərbaycanda da bu tip kommunikasiya şəbəkələrindən istifadə labüddür. Əsasəndə ölkəmizdə yerləşən böyük həcmli müəssisələr bu şəbəkələri yarada və istifadə edə bilərlər.

FƏSİL 1: İntranet şəbəkəsi və onun strukturu

1.1 İntranetin tarixi

İntranet nədir?

Coğrafi olaraq müxtəlif yerlərdə yerləşmiş ofislərə dağılmış, yüzlərlə hətta minlərlə işçisi olan bir şirkət düşünək. İstəsəniz işi bir az daha çətinləşdirərək həmin ofislərin dünya üzərində zaman fərqi olan müxtəlif ölkələrə dağıldığını fərz edək. Şirkətin idarəçisinin, informasiya texnologiyalarına cavabdeh olmağınız səbəbiylə sizdən, şirkət haqqındakı yeni ortaya çıxmış olan strateji və siyasi dəyişikliklərinin və bəzi digər əhəmiyyətli yeni xəbərlərin bütün şirkət işçilərinə dərhal paylanması mövzusunda kömək istəmiş olsun. Burada məqsəd, geniş mənada dağılmış olan bütün şirkət işçilərinin, eyni ailənin bir üzvü kimi hiss etmələrini təmin etməkdir.

Ağılınyızdan dərhal bu iş üçün istifadə edilə bilinəcək texnologiya komponentlərini keçirdiyinizdə belə bir nəticəyə çata bilərsiniz:

1.Normal poçt: Olduqca yavaşdır və informasiyanın az çox yolda itmə riski vardır

2.Kargo xidmətləri: Olduqca baha başa gələ bilər.

3. E - poçt: Bütün işçilərin ad və e- poçt ünvanlarının actual və gündəlik işlək olması lazımdır.E - məktubun yerinə çatması dəqiq zəmanət edilməmişdir və hətta e -poçt gecikməli olaraq da çata bilər.

4.Telefon: Bahalı və zaman alıcıdır. Ayrıca, bütün işçilərin ad və telefonlarının olduğu Fihrist aktual və işlək olmasını tələb edir.

5.Faks: Bahalı və zaman alıcıdır. Telefondakı kimi, təmas qurulacaq ad və faks nömrələrinin aktual və gündəlik işlək olmasını tələb edir.

6.Videokonfrans: Olduqca bahalıdır. [1]

O halda, ünsiyyətdən idarəçiyə necə kömək edilə bilər?

Bu iş üçün şirkət xaricindəki insanlara çatdırılacaq ismarıqların verilmək istənen məlumatların yerləşdirildiyi Web saytı məntiqi ilə yaxınlaşmaq mümkün ola bilərmi? Web saytı məntiqində istifadəçilər, istədiklərində Web saytına daxil olaraq özləri üçün lazımlı məlumatları alırlar.

İnternet web saytı yanaşması, yuxarıdakı ssenari üçün də tətbiq oluna bilər. Lakin bu vəziyyətdə, şirkət daxilində bir"inetranet web saytı"qurulmalıdır. İnetranet üzərinə yerləşdirilən məlumatlar yalnız şirkət işçilərinin müraciətinə açıqdır. Belə halda inetranet, bir təşkilat içində qurulan ünsiyyət və icra edilən əməkdaşlıq ilə əlaqədar bir mühitdir.

İnetranet, bir təşkilat içində qurulmuş olan kiçik miqyaslı İnternet olaraq da təyin oluna bilər.İnetranetdə də, ümumi təyinatlı İnternet kimi TCP / IP protokoluna söykənər və HTML (Hypertext Markup Language), CGI (Common Gateway Interface), Java kimi Web vasitələrindən istifadə edilir .[7]

İnetranetlər hər kəsin gəzdirdiyi İnternetdən gələ biləcək icazəsiz girişə qarşı təhlükəsizlik divarları (firewall) ilə qorunur. İnternet üzərində, WWW linklərini basaraq dünya üzərində hər hansı bir nöqtədə ola bilən məlumat qaynaqlarına daxil oluna bilər.

İnetranetlərin tarixi və inetranetdən istifadə edən qabaqcıl təşkilatlar.

İnetranetlərin mənşəyi çox yaxşı bilinən və istifadə edilən İnternetə söykənir. İnternetin yayılmasına gətirib çıxaran əsas texnologiya, məlumata çatmada istifadə edilən hypertext linkləri özündə birləşdirən"World Wide Web (WWW)"olub, 1989-cu ildə, CERN-də çalışan Tim Berners-Lee tərəfindən tapılmışdır. Bu anlayışda, məlumatın dünyanın hansı nöqtəsindəki hansı kompüterdə dayandığının heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Hypertextin linklərini, vurğulu söz, cümlələr və ya şəkil obyektləri üzərinə vurularaq,əlaqədar məlumat qaynağına çatıla bilər.İnternetin əsasını "ana və ya giriş səhifələri (Home page)"yaradır. Bu səhifələr məlumatların qaynağını təyin edə bilən

başlanğıc nöqtələri olub, mətn, şəkil, səs, video formasında məlumatlara çata bilmək üçün hypertextin linklərindən istifadə edilir.1993-cü ildə,Marc Andreessenin qrafik istifadəçi interfeysinə sahib Mosaic proqramını meydana gətirməsi ilə İnternetdə istifadəsi asanlaşmışdır. Mosaicin İnternetdən pulsuz yüklənərək,istifadəyə təqdim edilməsi,İnternetin istifadəsini sürətləndirmişdir.[5]

Intranet ilk olaraq, Lockheed, Hughes və SAS Institute kimi şirkətlərdə istifadə edilməyə başlanıb və ilk başlanğıcda ona"daxili web""İnternet koloniyası","təşkilati web"və ya"xüsusi web"kimi adlar verilmişdir. 1995-ci ildə isə "İntranet" terminologiyası ortaya atılmışdır.

İlk öncə bu təşkilatlar içində intranet istifadəsinə başlanılmasının səbəbi, daxillərində İnternet vasitələrini istifadə edə bilən akademik məlumat təcrübəsinə sahib insanların tapılmasıdır. Bu insanlar, Gopher, FTP, Web kimi bir çox İnternet vasitələrini və bu vasitələrlə nələrlə edilə biləcəyini bilirdilər. Buna görə də, təşkilatları daxilində, bu cür texnologiyalardan istifadə etmənin hər hansı bir faydası olub olmayacağını görə bilmək üçün pilot layihələr başlatmışdılar. Lap əvvəllər, İnternetə girişyolları (gateway) ilə e- poçt sistemləri və daha sonraları da web serverləri İnternetə bağlanaraq, İnternet dünyası ilə tanışlıq qazanılmış, daha sonra da eyni web brauzerlər (browser), təşkilat içi siyasəti açıqlayan əl kitabçalarına(handbook) və sənədlərə girişlə istifadə edilməyə başlanmışdır. İnternet xəbər qruplarının (newsgroup) istifadə edilməyə başlanması ilə, eyni texnologiya şirkət içində də sınınanaraq, istifadə edilməyə başlanmışdır.

1.2 İntranetlərin inkişafı və istifadəsi

İntranetlərin inkişafı

Intranetlər böyük təşkilatlarda daha sürətlə mənimsənilməkdədir. Bunun səbəbi aydındır.Böyük təşkilatlarda, bölmə və qrup sayları orta və kiçik miqyaslı şirkətlərə nisbətən daha çox olduğundan, təşkilatın içində məlumat adacıqları meydana gəlməkdədir. Bundan başqa, bölmə və qruplar arası ünsiyyət qopuqdur. Bunun əsas səbəbləri, fərqli sistemlərin bir-birləriylə uyğunsuzluğu və orta və kiçik müəssisələrə

görə miqyasın fərqliliyidir. İntranetlərin quraşdırılması ilə, məlumat paylaşımı bütün təşkilata yayıla bilər və bölmələr və qruplar arası əməkdaşlıq, əlaqə artır. İntranet serverlərə istiqamətli potensial bazar, xarici web saytlarına istiqamətli server bazarından daha çoxdur. Statistika görə, şirkətlər hər bir xarici web server başına 10 ilə 20 intranet server qurmaqdadırlar.[14]

Netscape firmasına görə, bu nisbət böyük təşkilatlarda birə əlli kimi yüksək nisbətlərə çatmaqdadır. Netscape-in ümumi gəlirinin 75 faizini intranetlərlə bağlı satışlar təşkil edir. Zona Research tədqiqat mərkəzi də, satılan bütün Web serverlərdən təxminən olaraq 79 faizinin təşkilatın intranetlərində istifadə edildiyini bildirir.

1997-ci illərə qədər istifadə edilən Web serverlərin 70 faizini pulsuz əldə edilə bilən məhsullar meydana gətirməkdə idi (Apache Server). Son illərdə isə, Windows NT-ə söykənən serverlər böyük yol qət etmişdirlər.

İntranet istifadəçiləri məhsullardan, ən son HTML versiyalarını dəstəkləməsini, avtomatik olaraq irəliləyə bilməsini, eyni zamanda bir çox web browser müştərilərinə xidmət edilməsini, təşkilatı verilənlər bazasına giriş və bütünləşməni, fərqli səviyyədə olan istifadəçilərin öhdəsinə gələ bilmək üçün təhlükəsizlik xüsusiyyətləriylə möhkəmləndirilməsini, Web serverin istifadəsi və rəhbərliyi haqqında statistik hesabatlar təmin etməsini gözləməkdədir. Bu cür mövzular davamlı bir dəstəyi tələb edən və ümumiyyətlə pulsuz bazalı ("freeware") proqramlarla yerinə yetirilməkdədir.[33]

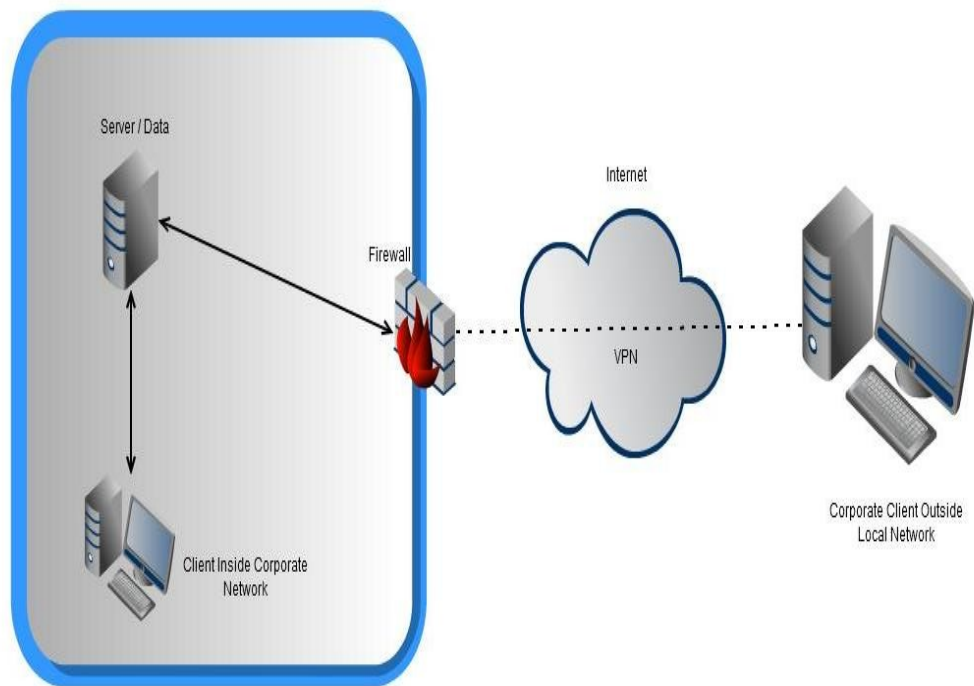
Bu faktorlar, ticarət məhsullarını ön plana çıxarmaqdadır. Dünyada nə qədər intranet olduğunu bilmək və bunların hansı sürətlə inkişaf etdiyini bilmək olduqca çətinidir. Çünki, intranetlər şirkət daxilində istifadəyə təqdim edildiyindən, ümumiyyətlə şirkətlər bunlar haqqında danışmaq məlumat verməyə çox könüllü deyillər. Lakin, web server və web browser istehsalçılarının söylədiklərinə görə, satışlarının çoxu intranetlərə istiqamətlidir. IDC şirkətinin "Collaborative Technologies" direktoru Ian Campbell, 1995-ci ildə 100,000-dən çox intranet web server olduğunu və bu ədədin 2000-ci ildə 4.7 milyon olacağını təxmin edirdi. Həmin şəxs, sırasıyla 1995, 1996 və 2000 illərindəki

web browser sayını 10 milyon, 40 milyon və 180 milyon olaraq nəzərdə tuturdu. Bu rəqəmlər artımın dərəcəsini göstərməsi baxımından son dərəcə təəccüblüdür.

Intranetin istifadəsi və tətbiqi

Intranet texnologiyasının əsas xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

- Yalnız bir müəssisəyə aiddir.
- Xüsusi bir şəbəkədir.İnternetdəki kimi bütün dünyaya açılan bir girişi yoxdur.
- İstifadə məhdudiyəti vardır.
- Mərkəzdə xidmət provayderi var.
- İstifadəçilər intranet üzərindən fikir mübadiləsini etibarlı bir şəkildə reallaşdırma bilirlər
- Daha çox optimal şəkildə məlumatların axtarışı həyata keçirilə bilər.
- Intranet üzərindən şirkətdə çalışan istifadəçilərin, telekonfranslar yoluyla xəbərləşməsi etibarlı bir mühit çərçivəsində təmin edilmiş olar.
- Şirkət içində gündəlik məlumatlara daha sürətli çatmaq və aşağı xərcə bu paylaşımı reallaşdırmağı qarşıya məqsəd qoymaqladır.
- İnternetə giriş icazəsi vardır, ancaq internetdən intranetə giriş icazəsi yoxdur [4]

İntranetin müəssisələrdə istifadə edilməsinin ümumiyyətlə dörd məqsədi vardır:

1.Rabitə və əməkdaşlıq üçün;

- Elektron poçt, faks və çağırış alma və göndərmə
- Müzakirə otaqları və söhbət otaqları
- Səsli və görüntülü konfrans
- Virtual toplantı, iclasları quraraq ortaq layihələrin inkişaf etdirilməsi
- Şirkətdəki hadisələrin canlı olaraq müzakirəsi

2. Web nəşrləri üçün;

Bur çox sənədləri və bu tip şeyləri təkmilləşdirmək və yaymaq (şirkət xəbərləri, məhsul kataloqları, texniki təlimatlar, təlim materialları və s.)

3. İş əməliyyatları və rəhbərlik üçün;

- Sifarişlərin verilməsi
- Inventarlaşdırmanın kontrol edilməsi
- İnformasiya idarəetmə sistemləri
- Verilənlər bazasına giriş

4. Təşkilat daxili şəbəkənin idarəedilməsi üçün;

• Mərkəzi serverlər, müştərilər, təhlükəsizlik, kataloqlar və bütün marşrut daxil olmaqla bütün şəbəkə funksiyaları idarə etmək

• Daxili və xarici iş vasitələri və ya müxtəlif tətbiqetmələr üçün istifadəçilərin girişinə şərait yaratmaq

• Fərqli texnologiyalara adaptasiya

• İstifadəçilərin araşdırma qabiliyyətlərini və strategiyalarını təkmilləşdirmək (təsadüfi nümunəvi anketlər, istifadə etmə bacarığıyla əlaqədar test, fokus qrupları, və s)

İntranetlərin istifadəsi praktik olaraq sərhədsizdir. İntranetlər, məlumat yaymaq, ünsiyyəti daha yaxşı bir vəziyyətə gətirməyə qədər bir çox şey üçün istifadə edilə bilər. İntranetlər, aşağı xərcli "Groupware" olaraq da funksiya görə bilərlər. Bəzi formatları, yalnız HTML köməyiylə daxili web səhifələr yaratmağı tələb edəcək qədər sadədir. Digər intranet tətbiqlərində, verilənlər bazasına keçidlər gərəkə bilər və daha qarmaqarışıqdırlar. Aşağıda bəzi istifadə formaları sıralanmışdır:

- ◆ E - poçt
- ◆ Rəhbərlər
- ◆ Təşkilat cədvəlləri
- ◆ Qısa qeydlər (memories)
- ◆ Personal əl kitabçaları(handbook)
- ◆ Səlahiyyət məlumatları
- ◆ Xəbər bülletenləri və digər oxşar məlumatlar
- ◆ Sistem istifadəçi sənədləri
- ◆ Təhsil materialları
- ◆ Xəbər qrupları
- ◆ News Inference
- ◆ İş elanları
- ◆ Satış hesabatları
- ◆ Mühasibat (maliyyə) hesabatları
- ◆ Müştəri məlumatları
- ◆ Keyfiyyət statistikaları
- ◆ İstehsalçı / tədarükçü məlumatları
- ◆ Məhsul məlumatları
- ◆ Marketing broşuraları, videolar və təqdimatlar
- ◆ Məhsul təkmilləşdirmə məlumatları və illüstrasiyalar
- ◆ Material tədarük kataloqları
- ◆ Inventarlaşdırma məlumatları [16]

Fəsil 2:İntranetin komponentləri

2.1 Əsas komponentlər

Bir intranetin komponentləri, təşkilatdan təşkilata fərqli ola bilər. Ən geniş mənasiyla düşünüldüyündə bir intranet aşağıdakı komponentlərdən ibarətdir:

1) Şəbəkə(network)

Intranetin ən fundamental və mürəkkəb komponentidir.İnternet,bir çox şəbəkənin birləşməsiylə meydana gəlmiş, qlobal şəbəkədir. Böyük təşkilatlarda da intranet, birdən çox şəbəkənin birləşməsindən meydana gələ bilər. Daha kiçik təşkilatlarda isə, ortada yalnız tək bir şəbəkə ola bilər. Şəbəkə olmadan, intranet də ola bilməz. Fərqli növlərə malik şəbəkələr ola bilər. Şəbəkələr, məsələn, yalnız tək bir bina və ya binanın bir qisiminə (məsələn iş qrupu və ya bölməyə) xidmət verən LAN (Local Area Network) kimi sadə ola biləcəyi kimi ; LAN(Local Area Network)- WAN (Wide Area Network) şəbəkəsi kimi daha da mürəkkəb ola bilər.

LAN-ların,

1.Ethernet

2.Token Ring

3.FDDI (Lif Distributed Data Interface) kimi növləri tapılır.

- Ethernet -Ethernet şəbəkələri,"Hub"adı verilən mərkəzi bir cihaza bağlı, koaksial kabel və ya standart telefon kabelindən ibarətdir. Hub, şəbəkə üzərindəki marşrutu istiqamətləndirən yol polisi kimi funksiya görür.

- Token Ring- Token Ring şəbəkələri,"Mau (Media Attachment Unit)"adı verilən bir birinə bağlanan koaksial kabel və ya telefon kabelindən ibarət olur. Mau, halqa şəklində bağlı bütün cihazları simüle edirlər. Halqa üzərindəki kompüterlər sırasıyla özlərinə bağlı məlumatları nəql edirlər.Rabitə sırasının halqa üzərində hansı cihaza gəldiyini bildirmək üçün, bir jeton (token) ardıcıl olaraq bir cihazdan digərinə ötürülür.

[2]

- FDDI - Jeton çatdırmaq səbəbiylə, FDDI şəbəkələri Token Ring şəbəkələrə bənzəyir.FDDI şəbəkələrdə burulmuş cüt kabel yerinə fiber optik kabel istifadə edilir.

Ayrıca, infraqırmızı (infrared) və radiotezliklərə söykənən yeni növ şəbəkələr də yayılmaqdadır. Bu cür şəbəkələr, digər şəbəkələrə görə daha yavaş və bahalı olduğundan, kabel əlaqəsinin istifadə edilmədiyi xüsusi tətbiqlərdə istifadə edilirlər.

İnformasiya, İnternet şəbəkəsi üzərindən TCP / IP (Transmission Control Protocol Internet Protocol) ilə çatdırılır və İnternetin təməlini meydana gətirər. Məqsədi, məlumatı bir nöqtədən digər bir nöqtəyə daşımaqdır. Hər nə qədər nəzəri olaraq TCP / IP istifadə edilmədən intranet yaradıla bilmərsə də, TCP / IP-in təmin etdiyi faydalı bəzi xidmət və protokollar istifadə edilə bilinməyəcəkdir. Buna görə də, praktik olaraq bütün tətbiqetmələrdə, TCP / IP-siz bir intranet düşünülə bilməz.[3]

2) E- poçt

Elektron poçt ilə bir mesaj yazmaq və ya göndərmək nisbi olaraq asan bir əməliyyatdır və mesaj istər iki addım kənardakı və ya dünyanın o biri ucundakı bir nöqtəyə eyni şəkildə göndərilir. Mesajı qəbul edən də, asan bir şəkildə cavab verə bilər. Artıq e-poçt ilə tək cə mətn mesajlar deyil həm də e -poçt ilə formatlanmış sənədlər, təqdimatlar, səs faylları və video klipləri də eynilə mətn mesajları kimi asanca göndərilir.[25]

Bir çox şirkətlərdə e-poçt bəlkə də ilk İnternet tətbiqetməsidir. E-poçt tətbiqetməsi üçün, bir e- poçt serveri və e- mail proqram lazım və kifayətdir. Bu proqram sayəsində, uzun İnternet ünvanlarının öhdəsindən gəlmək olar. Böyük bir ehtimalla e- poçt bir təşkilatın ilk intranet təzahürüdür. E -poçt ilə, başqa bir adam və ya kəslərlə ünsiyyət qurula bilər. E - poçt eyni zamanda, poçt siyahılarının (mail list) da əhəmiyyətli bir komponentidir.

3) Daxili Web

Bir təşkilat İnternet poçtu öz içində tətbiqə saldıqdan bir müddət sonra, arxasından web gəlməkdədir. Ümumiyyətlə, insanlar intranetlərdən söz etdiklərində nəzərdə tutduqları şey daxili web-dir. Lakin, daxili web ilə intranet, eyni deyil. Yalnız, daxili web intranetin əhəmiyyətli bir parçası olduğu deyilə bilər. Daxili web deyilincə, təşkilat içində web vasitələrinin istifadə edilməsi başa düşülməlidir. Bu şəkildə

təşkilat içində, məlumata giriş asanlaşar. Bu anlayış ilə, istifadəçilərin bilməsi lazım olan tək şey, "mausları" ilə işarə edib, lazımı olan düyməyə basmalarıdır. Əgər istifadəçilər bunu edə bilirlərsə, o vaxt məlumat barmaq uclarında olacaq. Bir də bu imkana "axtariş vasitələri" əlavə olunsaydı, imkanlar sərbədsiz bir hala gələcəkdir

Belə bir ssenari ilə, şirkətlərdə tez-tez qarşılaşılmaqdadır. Potensial bir müştəri telefon ilə şirkəti axtarar və qarşısına çıxan satış nümayəndəsinə, bəzi sualları olduğunu və bunların cavablarını əldə edə bilərsə, məhsula bağlı sifariş verəcəyini bildirir. Lakin satış nümayəndəsi, LAN üzərində bir yerlərdə dayanan məlumatın yerini bir cür təyin edə bilməz. Satış nümayəndəsi o məlumatın marketinq bölümündə yaradıldığını bildiyindən, sonda o məlumata çatmış olsun deyək. Bu səfər də, faylı açıb heç cür içindəki məlumatlara çatma bilməz. Çünki, böyük bir ehtimalla fayl, marketinq bölməsinin özlərinin istifadəsinə xas bir proqram tərəfindən yaradılmışdır və ya fayla çatmasınlar deyərək şifrə qoyulmuşdur. Bu anda satış nümayəndəsinin ağılına, cavablarla əlaqədar olaraq, e-poçtlar arasında bir şeylər olduğu gəlir və bunları axtarmağa başlayır. Bütün bunlar olub bitərkən, müştəri çətinlikdən partlayaraq telefonda gözləndilməkdədir və ya gözləmə mövqeyinə alınmışdır və özünə şirkətin PBX-dən musiqi dinlənilir. Bir müddət sonra müştərinin, səbrinin daşaraq telefonu bağlayıb, düz rəqib firmaya yönələcəyini söyləmək üçün kahin olmağa ehtiyac yoxdur.[29]

Əgər təşkilatlarda yuxarıdakına bənzər ssenarilər yaşanacaqsa, daxili web-də bütün təşkilat daxilində dağılmış məlumat adacıqlarını effektiv bir şəkildə birləşdirib, məlumata girişi asanlaşdırıb, sürətləndirə bilər. Nəticədə, müştərilərə daha yaxşı xidmət verilər və qərarlar daha effektiv bir şəkildə qəbul oluna bilər. Daxili web istifadə edilsəydi, yuxarıdakı ssenari belə bir vəziyyət ala bilərdi. Müştəri suallarını söyləyər söyləməz, satış nümayəndəsi "axtariş mühərrikini" istifadə edərək, müştərinin suallarını olduğu kimi və ya bəzi açar sözləri istifadə edərək axtariş vasitəsinə girər və böyük bir ehtimalla, daxili web-ə başqa bəziləri tərəfindən yerləşdirilmiş olan məlumatlara çatır və məqbul müddətlərdə müştərinin suallarına cavab verə bilər və müştərini qaçırmazdı.

Müştəri sifarişini verər, satış nümayəndəsi sifərişi daxili web səhifələrindən girər və sifariş bir müddət sonra müştəriyə göndərilmək üzrə kargo xidmətinə verilir.

Daxili web deyilincə, yalnız təşkilat daxilində qalan məlumat səhifələri başa düşülməməlidir. İnternetin öz üzərində də olduqca faydalı məlumat mənbələri vardır və bu mənbələrin linkləri də, asanlıqla çata bilmək üçün, intranet web səhifələrinə yerləşdirilməsində fayda vardır. Daxili web, iki əsas komponentdən ibarətdir:

- Web server: Web səhifələrini özündə birləşdirən kompüter olub, "HTTP (Hypertext Transfer Protocol)" olaraq adlandırılan bir protokoldan istifadə edir. Şirkətlərdə yüzlərlə daxili web server ola bilər. Sayı, quruluşun şkalasına və yaratdığı məlumatın miqdarına bağlıdır.

- Web browser: Bu komponent, istifadəçi ilə web server arasında iştirak edən qrafiki interfeysdir (GUI). Skanerin vəzifəsi, web səhifələrini serverdən istəmək və serverdən gələn səhifələri istifadəçi məşinında göstərməkdir. Web səhifələri özlərində mətnlərlə bərabər həm də səs, qrafik, video kimi zəngin məlumatları da birləşdirir.[23]

İlk web browser olan Mosaic, Marc Andreessen və davamçıları tərəfindən inkişaf etdirilmişdir. Qısa bir müddət sonra da, Netscape, Microsoft, IBM və digər firmaların da inkişaf etdirilmiş müxtəlif ticarət web brauzerləri ortaya çıxmışdır. Demək olar ki, hər cür platformaya uyğun web brauzerlər mövcuddur. İnsanları intranetlə bağlayan bir vasitə olması səbəbiylə, web browser intranet üçün son dərəcə əhəmiyyətli bir komponentdir. İndiki vaxtda web browser, dərhal hər proqram üçün universal istifadəçi interfeysi halına gəlmişdir. Təşkilatlarda kompüter istifadə etməyən istifadəçilər də, şirkət daxilində yerləşdirilmiş və hər kəsin istifadəsinə açıq kiosk və ya ucuz internet terminalı kimi cihazlarla, hər hansı bir web skanerə çata bilərlər.[31]

Web-brauzer xüsusiyyətlərini artıran vasitələr: İnkişaf proseslərində, web brauzerlərə onların xüsusiyyətlərini artıran, quraşdırılmış səs, video, 3D kimi köməkçi vasitələr qatılmışdır. Canlı səs xüsusiyyəti ilə, web səhifələrindən musiqi, çıxış və nitqlər təqdim edilə bilər. Bu cür imkanlar istər təlim istərsə də təşkilati elanların və üst səviyyə idarəçilərin nitqlərini paylaşmaqda və yaymaqda təsirli həll metodudur. Canlı

video xüsusiyyəti ilə, ayrı bir “cinema player” vasitəsinə ehtiyac qalmadan, web səhifəsi üçün filmlərin köçürülməsi mümkün ola bilər. Bu imkan da, təhsil və marketing videoları üçün gözəl bir həll yoludur. “Live 3D Plug-in” və “VRML (Virtual Reality Modelling Language) Viewer” köməyi ilə istifadə edilir və istifadəsi üçün əhatə dairəsi çox genişdir.

Web browser plug-in: Web browser ilə bəzi xüsusi işləri görə bilmək üçün, əlavə olunan proqram təminatları mövcuddur. Bunlardan bir qismi zaman içində web browser ilə bütöv hala gətirilmişdir. bunlar:

- Uzaqdan idarə proqramı: İnternet üzərindən başqa bir PC-i nəzarət etmək üçün istifadə edilə bilər. FAQ üçün çox əhəmiyyətlidir

- Əməkdaşlıq təmin edən (collaboration) proqram təminatı: Digər bir istifadəçinin ekranındakı sənədlərin nəzərdən keçirilməsinə və üzərində dəyişiklik edilməsinə imkan tanıyır. Coğrafi olaraq dağınıq iş qrupu və işçilərdən ibarət komandalarının bir-biriylə ortaq işlər edə bilməsinə imkan tanıyır.

- Engineering Plots Viewer: Skaner köməyiylə, CAD dizaynının təsvir edilməsinə imkan yaradır. Mühəndislər və dizaynerlər üçün son dərəcə faydalı bir vasitədir.

- Kimyəvi struktur görüntüləyicilər: Web səhifəsi içində, kimyəvi strukturların 2D və 3D görüntülənməsinə imkan yaradır. Kimyaçılar və elm adamları üçün faydalıdır.

- Müxtəlif tipli görüntüləyicilər: Acrobat Word, Word Perfect, Excel, Power Point və digər proqramlarla yaradılmış sənədlərin saxlanılmasına, surətinin çıxarılmasına və çap çıxarışlarının alınma bilməsinə imkan verir.

- İstifadəçi skanerində verilənlər daxil edilməsinin doğruluğunu nəzarət edən, məlumatların daxil edilmə formaları bazasını yeniləmək lazım olan hər hansı bir proqram üçün faydalıdır. Tətbiqlərin təkmilləşdirilməsinə köməyi toxuna bilər.

- Software quraşdırmasını təmin edən əlavələr: Web səhifəsindən proqram paylaşılması və quraşdırılmasına imkan tanıyır. Bütün təşkilatda elektron yollardan proqram təminatı və paylaşılmasında faydalıdır.

- Xəbər xidməti:İstifadəçinin kompüter ekranına xəbərləri yükləməkdə istifadə edilə bilər.Bütün təşkilat daxilində, xəbər paylanmasında faydalı olaraq istifadə edilə bilər.

- Tətbiqlərin təkmilləşdirilmə vasitələri: Çəkmə və buraxma xüsusiyyətlərinə sahib, Visual Basic Scripting və daha çox xüsusiyyətlər təmin edən vasitələrə malikdir

- Mətnə səsə çevrilməni təmin edən səs sintezləyicilər: Təhsil işlərində effektiv şəkildə istifadə edilə bilərlər.

4) Poçt siyahıları və ya "Listserv"

Poçt siyahıları (mail lists), eyni ortaq maraq sahələri olan çox sayda istifadəçiyə eyni e- poçt mesajının göndərilməsinə bənzəyən bir əməliyyatdır. Bu siyahıya abunə olan istifadəçilər, mövzu və başlıq ilə əlaqədar suallar yönəldə və ya davam edən müzakirələrə qatıla bilərlər. E - poçtdan fərqli olaraq, poçt siyahısına abunə olanların, uzun siyahıları tutmağa ehtiyac yoxdur. Siyahının sahibi, siyahını və əlaqədar əməliyyatları davam etdirib dayanan adamdır. Edilməsi lazım olan tək şey, e-poçtun siyahı sahibinə göndərilməsidir. Ondan sonra, e-poçt mesajı avtomatik olaraq bütün siyahıya paylanır. Ən əsas problem, davamlı olaraq dəyişən üzv siyahısının aktual tutulmasıdır. Yeni üzvlərin siyahıya əlavə olunması və üzvlükdən ayrılmaq istəyənlərin siyahıdan silinməsi lazımdır. Bu əməliyyatları avtomatik olaraq icra edən, iki təməl poçt siyahısı proqramı mövcuddur. Bunlar: Listserv və Majordomodur.[28]

İnternet üzərində, fərz edilə biləcək hər hansı bir mövzuda, poçt siyahıları mövcuddur.Bənzər şəkildə, təşkilat intraneti üzərində də poçt siyahıları yaradıla bilər. Bunlardan bir hissəsi, işlərlə bağlı, bir qisimi də hobbisi və əyləncəylə bağlı ola bilər. Bu poçt siyahılarında təşkilat içindəki hər kəs iştirak edə bilər. Hətta, şirkətin müxtəlif ölkələrdəki şöbələrindəki işçilər də bu poçt siyahılarında bir yerə gələrək, fikir müzakirələrinə iştirak edə bilərlər. Bir poçt siyahısını istifadə edə bilmək üçün tək lazımlı şey, e- poçta daxil olmaqdır. Buna görə, yalnız e-poçta daxil olan təşkilatlar üçün, poçt siyahıları gözəl bir variant meydana gətirə bilər. Buna baxmayaraq web skanerlərin

daha yayılmış olduğu bir təşkilatda, xəbər qrupları (newsgroups) daha uyğun bir həll olacaq.[32]

2.2 Digər komponentlər

Xəbər qrupları(newsgroup)

Xəbər qrupları, düşünmə formalarına uyğun ardıcıl müzakirələrdən meydana gələr və poçt siyahıları ilə eyni məqsədə xidmət edir. Xəbər qruplarına daxil olmaq üçün, başqa xəbər oxuyucu programından istifadə edilə biləcəyi kimi həm də web browser də xəbər oxuyucusu vəzifəsinə yerinə yetirə bilər.

Bir xəbər qrupuna mesaj göndərmək və ya cavab vermək üçün, e-poçt və ya xəbər oxucusunun "cavabla" xüsusiyyəti istifadə edilə bilər. Bu mesajlar daha sonra, digər şəxslərə çatma bilməsi üçün bir elan lövhəsinə göndərilir. Beləliklə, xəbər qrupları, bir "Groupware" formasıdır.

Xəbər qruplarının poçt siyahılarına görə ən əhəmiyyətli üstünlüyü, xəbər qruplarının istəndiyində nəzarət edilə bilməsidir. Poçt siyahılarında isə, e-poçt kontrol edilərkən bir e-poçt bombardmanı altında qalınır. Xəbər qrupları, kapitalın istifadəsi baxımından da daha məhsuldardır. Bir poçt siyahısında hər bir üzv hər mesajın surətini eynilə alır. Xəbər qruplarında isə, hər mesajın tək bir kopyası mövcuddur. Hər bir üzv, eyni anda, bu tək kopyaya çatma bilər. Ayrıca, xəbər qrupu istifadəçilərinin, poçt siyahılarındakı kimi abunə olma və abunəliyini ləğv etmə əməliyyatları yerinə yetirməsi lazım deyil.

Xəbər qrupu tətbiqlərində istifadəçilər, qrupa sual yönəldə və ya maraq sahələrinə girən mövzularda müzakirələrə qoşula bilər. İnternet üzərində iştirak edən "Usenet" xəbər qrupunda, fərz edilə biləcək hər hansı bir mövzuda müzakirə qrupları mövcuddur. Sayları minlərlə ifadə edilməkdədir. Məsələn, yalnız kompüter ilə əlaqədar, yüzlərlə müzakirə qrupu mövcuddur.

Təşkilat intraneti üzərində yaradılan xəbər qrupları üçün bəzi nümunələr bunlar ola bilər:

- Yeni məhsul təkmilləşdiricilər: Bu qrupdakılar öz aralarında, təkmilləşdirmə təqvimini, inkişaf vəziyyətini, problemləri və həllərini müzakirə edə bilirlər.

- Mühəndislər: Müəyyən bir texnoloji mövzuya fokuslanmış mühəndislər, məsələn İnternet üzərində tapdıqları məlumat qaynaqlarını paylaşa və bir-birlərinə, çıxan problemlərdə köməkçi ola bilirlər.

- Kompüter texniki heyəti: Bu şəxslər, müəyyən kompüter tətbiqlərinə istiqamətli məlumatları paylaşa bilirlər.

- İstifadəçilər: Müəyyən tətbiqlər üçün köməyə ehtiyacı olan istifadəçilərə dəstək üçün yaradılmış, bir qrup başçısının hakimliyində idarə edilən qruplardır.

- Hər kəsə istiqamətlənmiş fərdi maraq sahələri: İdman, hobbilər və ya könüllü işlər kimi, fərdi maraq sahələrinə istiqamətli xəbər qruplarıdır.

İnternet üzərində, o mühitə xas davranış formaları (Etiquette) inkişaf etdirilmişdir. Bu qaydalar, "Netiquette" olaraq da adlandırılmaqdadır. İnsanlar, İnternet üzərində digər insanlarla qarşılıqlı əlaqələrində müəyyən davranış formaları və ortaq anlayışları gözləməkdədirlər. Bunlar, xüsusilə fərqli mədəniyyətlər arasındakı səhv anlaşılma biləcəklərini məsələləri önləmək baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. Bunlara baxmayaraq İnternet üzərində, səhv mənalar olmaqda və bu cür şeylər problemlərə və ziddiyyətlərə gətirib çıxarmaqdadır. Bəziləri isə, bilərək və istəyərk, digərlərinə bu hərəkətləri etməkdədir.

Eyni etik qaydalar intranet üzərində də etibarlı olmalıdır. İnternet üzərində, başqalarını yuxarıdakı hərəkətləri etmək, narahat etmə, təcavüzkar və jarqon ifadələrdən istifadə müdirilər tərəfindən görülsə nə olacaq? İstifadəçilər, intranet üzərindəki davranış formasının da, ofisdəki digər normal davranış formasından fərqli olmaması mövzusunda xəbərdar edilməsinə gərək belə duyulmamalıdır. Buna baxmayaraq təcrübədə müşahidə edilir ki, intranet üzərində istənməyən hadisələr az da olsa ola bilməkdədir və olduğunda, istifadəçilər nəzakətli bir şəkildə xəbərdar edilməlidir.[30]

Bir rəhbərin (və ya hakimin) idarə etdiyi xəbər qrupları və poçt siyahıları ola biləcəyi kimi, heç bir başçının olmadığı xəbər qrup və poçt siyahıları da ola bilər.

Hakimin olduğu bir poçt siyahısı və ya xəbər qrupunda, hakim gələn bütün ismarıcları ilk əvvəl qaydalara uyğunluq baxımından nəzarət edir və sonra poçt və ya web saytında paylaşar. O halda soruşulması lazım olan suallardan birincisi, intranet xəbər qrupunun bir hakim nəzarətindəmi çalışıb çalışmayacağıdır? Əgər intranet istifadəsində normal iş qaydalarının etibarlı olduğu üzərində vahid bir razılıq əldə edilərsə, o zaman bir hakimin,başçının tapılmasına ehtiyac olmaya da bilər.

Söhbət (chat)

İnternet Relay Chat (IRC) ilə, İnternet üzərindən çox zaman qarşılıqlı dialoqlar qurmaq mümkün hala gəlir. Bir intranetdə söhbətlər, hər hansı ərazi daxilində uzun məsafəli telefon zənglərinin yerini ala bilər. Bu sayədə, fikirlər və informasiyalar e- poçta görə daha sürətli olaraq göndərilir. Söhbətlərlə, eyni anda toplanan, lakin eyni yerdə tapılmayan insanlar arasında fikir müzakirələri həyata keçirilə bilər. Hər hansı bir ortaq maraq sahəsinə girən mövzu üzərində söhbət randevusu verilə bilər və hər hansı bir kimsə bu söhbətlərdə iştirak edə bilər. Söhbət eyni zamanda, hazırlıqsız qarşılıqlı danışmalar və ya diyaloglar üçün də istifadə edilə bilər.

FTP (File Transfer Protocol)

FTP, dərhal əlçatan bir məlumat bazası kimi istifadəyə yararlıdır.İstifadəçi FTP-ə sahib hər hansı biri məlumat bazası ilə əlaqə quraraq,ehtiyac duyduğu məlumatı öz kompüterinə yükləyə bilər.FTP,e-poçt ilə göndəriləməyəcək qədər böyük faylların ötürülməsi üçün uyğundur.Web skanerlərin çoxu, FTP saytlarından yükləmə əməliyyatını dəstəkləməkdədir. Ayrıca, öz-özünə kifayət qədər FTP vasitələri də mövcuddur. FTP əməliyyatı əsnasında qarşılaşılan ən başlıca problemlərin başında, download əməliyyatının tam ortasında, sayt ilə əlaqənin hər hansı bir səbəbdən ötürü qopması və təkrar əlaqə qurulduğunda, download əməliyyatının yenidən başlamasıdır. Buna qarşılıq, GetRight kimi mövcud bəzi program vasitələri sayəsində, yükləmə əməliyyatı qaldığı yerdən davam edə bilər. FTP-in intranet üzərində istifadə ediləcəyi bəzi sahələr bunlardır:

- Mürəkkəb tətbiqetmələrin öhdəsindən gələ biləcək qədər texnikayla bağlı məlumatı olan istifadəçilərin proqramlara və yamalara (patch) çataraq, öz sistemlərinə yükləməsində,

- Təşkilatda, web nəşr işində vəzifə alan kəslərin yaratdıqları web səhifələrini web serverə yükləmələrində (upload),

- Texniki təsvirlər, əlamətlər (speck) və CAD faylları kimi çox böyük faylları ötürməkdə.

Telnet

Telnet sayəsində, bir başqa kompüterə uzaqdan "log" oluna bilər. Ümumiyyətlə, uzaqda yerləşən ana kompüterlərdə olan ehtiyatlara çatma imkanı təmin edilir. Telnet 3270, bir ana kompüterə çataraq, "3270 kompüter bazalı" terminalını emulə edə bilər. TN 3270-in əsas istifadə sahələrindən biri, universitet kitabxanalarındakı kart katoloqları və verilənlər bazalarına çatma bilməkdir. Bununla da, məsələn ana kompüter üzərində iştirak edən tətbiqetmələr intranetə açıla bilər. Lakin, İnternetin istifadəsi qədər gözəl deyil. Ümumiyyətlə, texniki xarakterli kəslərin istifadə etdiyi bir vasitədir. [27]

Gopher

Yalnız mətn məlumatlarına giriş imkanı təqdim edən bir tətbiqdır. İstənilən məlumata çatma bilmək üçün, menyuların köməyiylə iyerarxik olaraq altda iştirak edən məlumat əldə edilə bilər (drill down). Gopher, Web-in yaradılmasından əvvəl, İnternet üzərində məlumata çatmanın yeganə yolu idi. Artıq günümüzdə, Gopher vasitəsinə ehtiyac qalmamışdır. Mövcud web skanerlərin içində yerləşmiş Gopher serveri onsuz da mövcuddur. Bunun sayəsində, istənsə İnternet üzərində sayları getdikcə azalan Gopher serverlərini tapmaq olar. [20]

Fəsil 3: İntranetlərin müəssisələrin idarəedilməsində rolu

3.1 Dünyada məşhur olan intranetlər

IBM: W3 intraneti

IBM-in intraneti olan W3, IBM-in 300.000 işçisinə xidmət göstərir. Bu layihənin əsas məqsədləri bu şəkildədir:

- Kompleksliyi azaltmaq
- Təşkilatın bazar sahəsi halına gətirilməsi (məlumat alış-verişi)
- Yeni texniki vasitələrlə işçilərə nəzarətin və onların məhsuldarlığını yaxşılaşdırmaq
- Firma işçilərinin məlumatlarını ortaq istifadəyə yararlı hala gətirmək

Komplekslik intranet saytlarının çoxalmasına da şərait yaratmaqdadır. Və bu rəqəm 1998-ci ildə 10.000, indi isə 5000 sayt və 11 milyon səhifəyə yaxındır. W3, işçilərin iş yerindəki vəzifələrinə görə uyğunlaşdırılmış fərdi bir səhifə ilə gündəlik işlərinə başlamasını təmin edər. Hər çalışan öz istədiyi şəkildə ana səhifəni özəlləşdirə bilər. Ana səhifədə iş məlumatı linki altında işçilərin coğrafi bölgələri, iş yerindəki vəzifəsi və s. məlumatları yerləşir. W3 'ün sistem idarəçisi Michael Reiterin bəyanatına görə W3-də axtarış asanlıqla edilə bilər, işçilər bəzi açar sözləri daxil edərək işləri ilə əlaqədar xüsusi kateqoriyalar, bloglar və saytlar yarada bilərlər.

W3 ilə ;

- E –İclaslar(e-conference)
 - 36,000 işçi hər ay bu yığıncaqlarda iştirak etməkdədir.
 - Səyahət və digər xərclərə qənaət edilir.
 - Ani mesajlar, təqdimatlar və səs-lər qeyd edilərək yaddaşda saxlanılır.
- E –Öyrənmək(e-learning)
 - 48 % işçi webdən öyrənməkdədir.
 - \$ 284 milyon illik qənaət edilir.
 - Online olaraq illik 200,000 işçiyə təlim keçirilir.

- E - İnsan resursları(e-human resource)
 - 40 % - 90% işçilərin yerləşdirilməsi
 - sağlamlıq haqqında qeydlər
 - performans ölçümü, bacarıq və karyeranın inkişaf etdirilməsi
 - maaş, səhm opsiyonu, sığorta, pensiya
 - icazələr, transferlər, yaş həddi, adaptasiya, cəmiyyət proqramları
- İllik ROI(return on investment):
 - \$ 1.3 milyarddan çox qənaət (\$ 683 milyon birbaşa qənaət)
 - 80% IBM işçisi W3-ü hər gün ən az bir dəfə ziyarət edir
 - \$ 80.6 milyon məhsuldarlıq artımı təmin edilmişdir
 - Hər web layihəsinin təkmilləşdirilməsindən və tətbiqindən potensial olaraq \$ 200 qənaət edilmişdir
 - İşlərin 68% -i üçün qətiliklə intranet baxılması lazımdır.
 - İşçilərin 52 % -i W3-dən əldə edilən informasiyadan ötəri IBM işçisi olduqları üçün çox məmnun olduqlarını ifadə etməkdədirlər. (İşçi məmnuniyyəti)
 - 3 milyon səhifə hər gün orta hesabla bir dəfə ziyarət edilir.

GM(General Motors): MySocrates

GM 75 ildir qlobal diametrdə satış lideri olan, dünyanın ən böyük avtomobil istehsalçısıdır. GM İtranet 33 ölkədə 327.000 işçisi olan bu böyük və məşhur işlətməyi birləşdirir. GM ilk olaraq fərqli iş modulları üçün funksional intranet istifadə etməyə başladı. 90-cı illərin sonlarında GM intranetdən böyük və geniş sahəyə yayılmış olan quruluşdakı kompleksliyi azaltmağa və rəhbərliyin təkmərkəzdən edilməsinə istiqamətli istifadə etməyə başladı. Qurulan intranetə mySocrates adı verildi

İtranet məqsədi:

- İstifadəçi girişlərini genişləndirmək
- Sistemə girişləri fərdiləşdirmə
- İşçi profilləri və rəhbər xüsusiyyətləri

- Komandaların idarəedilməsi
- Həll metodlarından yenidən istifadə
- Xərclərin azaldılması
- İmicin daha da inkişaf etdirilməsi

GM -in köhnə sistemində istəyən hər kəs GM şəbəkəsinə Sokrates ilə daxil ola bilirdi. Hər hansı bir fərdiləşdirmə mövcud deyildi. Hər kəs eyni məzmun və vasitələri görürdü. MySocrates-də isə giriş şifrələnib, səhifələr özəlləşdirildi. Sokratesdəki statik səhifələrin yerini bir çox fərqli qaynaqdan və verilənlər bazası bəslənən yeni mySocrates aldı. Bu yeni sistem May 2006 -ci ildə dövrəyə alınmasıyla birlikdə aylıq girişlərdə 20% -dən çox artım yaşanaraq sayı 543.000 -in üzərinə çıxdı. Sistem 100.000 aktiv istifadəçiyə malikdir. İlk istifadə zamanlarında yeni bir sistem olmasına baxmayaraq bəzi statistikalar meydana gətirmişdir:

- 411,1 milyon ziyarətçi toplamışdır.
- 1.1 milyon əməliyyatın 98.1 % -i həyata keçirmişdir.
- 17.4 milyon dollar qənaət edilmişdir.
- İlk myJobs hesabı illik 1 milyon dollar qənaəti təmin etmişdir.

Gələcəkdə intranetə əlavə olunması düşünülməli şeylər isə bunlardır:

- müəssisələr arasındakı tamamilə inteqrasiya təmin edilməsi
- Əməkdaşlıq vasitələri (wikis və blogs vs.)
- Ətraflı məlumat və hesabat (iş zəkası və s.)
- Çoxlu platforma təminatı (wireless / PDA)

GM özünü 500 sənaye quruluşu arasında üst sıralara çıxardan bir "tək şirkət" intranet etməyi mySocrates layihəsi ilə bacarmışdır.

HP İtraneti

HP kompüter sektorunda ən müvəffəqiyyətli firmalardan biridir. Kompüter, network məhsulları, elektron test və ölçü cihazları, elektron komponentləri və s. daxil olmaq üzrə 25.000 növdən daha çox məhsul istehsal edir. Firmanın 150 ayrı ölkədə 170.000 işçisi var. HP aylıq 10 terabytelik informasiya ilə işləyən 140.000 kompüter

şəbəkəsi ilə dünyanın ən böyük intranetlərindən biri kimi fəaliyyət göstərir. HP gündə 1,5 milyon e- poçt almaqdadır. Qısacası öz daxilində kiçik bir internetə malikdir.

HP bu şəbəkəni qlobal elektron ünsiyyət, proqram təminatı paylanması, sənədlərə rəhbərlik, işçilərin təhsili və komanda kimi fəaliyyəti və əməkdaşlıq kimi mövzular üçün istifadə edir. Firmanın icraçı direktoru Lewis E. Platt, HP təşkilati mədəniyyətinin işçilər arasında açıq ünsiyyəti dəstəklədiyini ifadə etmişdir.

1980-ci illərdən əvvəl HP qlobal əməliyyatlarını bağlama və bazara çıxma sürətlərini qısaltmasının lazım olduğunu anladı. O zamanlarda fax maşınları ünsiyyəti dəyişdirməkdə və tam zamanında istehsal siyasəti rəqabətdə üstünlük üçün açar anlayış halına gəlməkdə idi. Bu zamanlarda HP qlobal aləmdəki təsisatlarla rabitə və informasiya mübadiləsi üçün bir sistemə ehtiyacı olduğunu anladı.

HP-in prioritetləri yenilik, elastiklik və iş fərsətlərini qiymətləndirmək idi. 1997 Yanvar ayında HP 48 saat içində yeni intranet tətbiqini 100.000 istifadəçinin xidmətinə təqdim etdi. Intranet HP üçün informasiya sistemləri sahəsində proqram paylanması üçün bir vasitə olaraq istifadə edilirdi. Intranet beləcə IS şöbəsi üçün məhsuldarlığın əsas mənbəyi oldu. Nisbi olaraq çox daha ucuz olan TCP / IP internet protokolunun istifadəsi firmaya maliyyə üstünlüyü təmin etməkdədir. IS şöbəsi intranet ilə dünya səviyyəsindəki 150 məlumat mərkəzinin sayını 8-ə endirdi. Aparılan araşdırmalar kompüterlərin intranet ilə təchiz olunması kompüter başına \$ 2000 illik xərc qənaəti təmin etdiyini ortaya qoymaqladır.

HP IS şöbəsi intraneti texniki dəstək üçün istifadə edir. Problemlər mərkəz saytlardakı mühəndislər tərəfindən diaqnoz edilib həll edilir. HP-in intraneti ayrıca bu xidmətləri göstərir:

Məlumatların yayılması(mətbuat): Firma yada sənayenin xəbərləri birbaşa işçilərin kompüterlərinə yüklənərək indiyə qədər ki bütün xəbərlər saxlanılır.

İnsan resurslarının idarə olunması: Personalın strategiyaları və əlaqə vasitələrinin paylanmasını təmin edər.

Məhsul dizaynı və informasiya: Dizayn mərhələlərinin və sifarişlərdə dəyişmələrin koordinasiyası və ünsiyyəti və satış və marketinq informasiyalarını təmin edən ana səhifədən ibarətdir.

Proqram təminatı paylaşımı: Çıxışlar, təqdimat kimi ümumi kompüter tətbiqlərində ehtiyac duyulan nüsxələrin sayını azaldan mərkəzi bir serverə internet girişi təmin etməkdədir.

Elektron satış partnyoru: Satışların və məhsulların təslimi, bunun sayəsində satış nümayəndəsi müştəriləri ilə daha az zaman xərcləməkdədir.

Son zamanlarda HP intranet daha da inkişaf etdirilərək hər şey fərdiləşdirilmişdir. Xəbərlər hər bir intranet tətbiqində olduğu kimi HP daxilində əhəmiyyətli. Bu səbəblə hər xəbərin arxasında 5 suallıq "biliyini test et" şəklində kiçik Quiz-lər yerləşdirilib. Cavablar bazada toplanır və analiz edilir.

HP-in tətbiq etmədən əldə edilən digər konkret uğurlar bu şəkildə sıralana bilər:

- İşçilərin 95% -i intranetdən həftədə ən az bir dəfə istifadə edirlər.
- US. işçilərinin 68% -i ana səhifə olaraq istifadə edirlər.
- Bütün HP bölgələrinə bir toxunuşla ilə daxil ola bilinməkdədir.
- 22 dil variantı təqdim edilməkdədir.

3.2 İtranetin ana səhifəsi və onun strukturu

İtranetlərin istifadə sahələri tədqiq edilərkən, iki fərqli yanaşmadan biri seçilir:

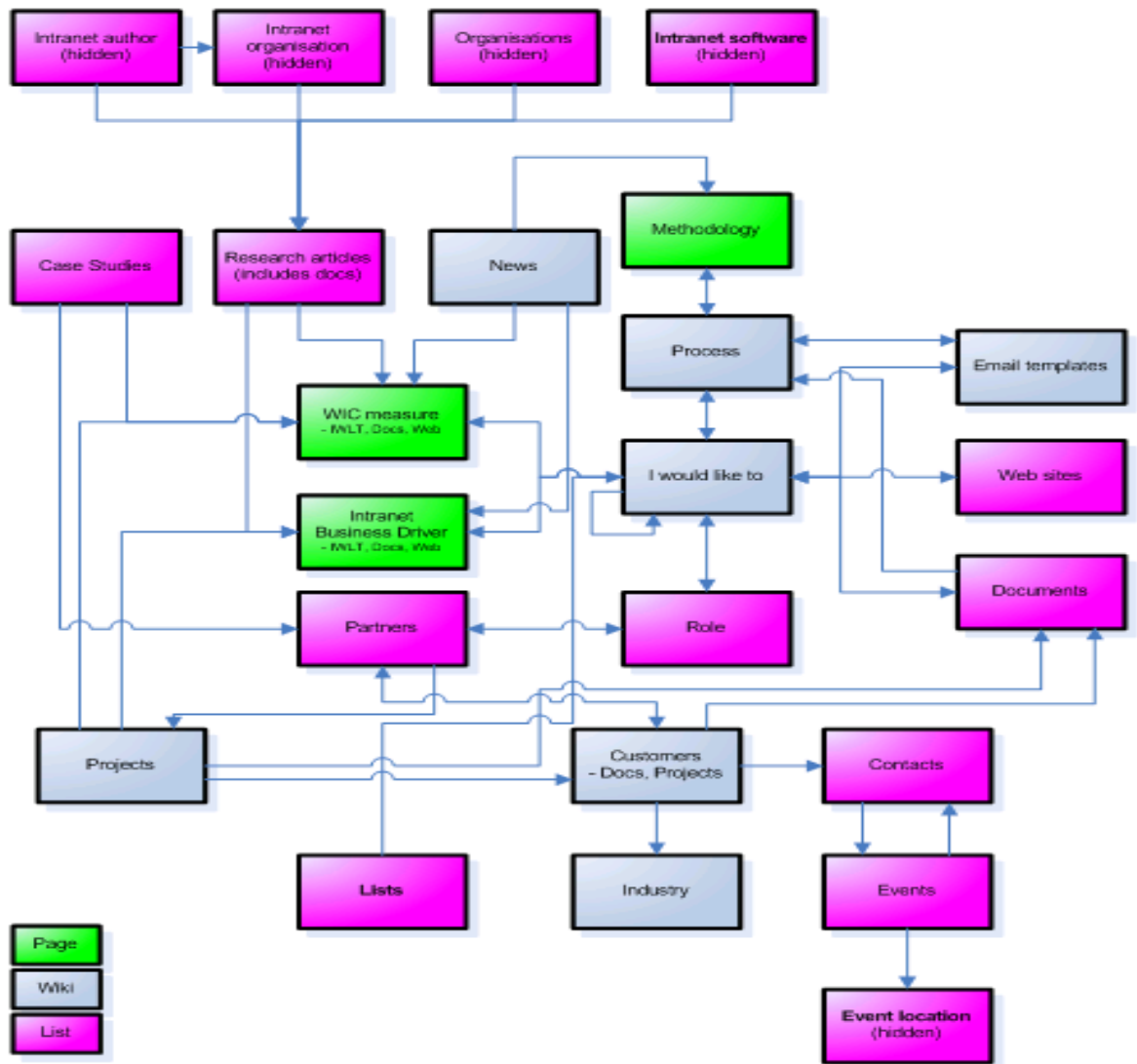
1. Texniki - Bu yanaşmada, vasitələrin necə işlədiyinə, xüsusiyyətlərinə və bu vasitələrin müəyyən istifadəyə nə dərəcədə tabe olduğuna baxılır.

2. Proses - Bu yanaşmada, iş prosesləri əsas götürülərək, vasitələr və proseslərə dəyər qatan istifadələr və bunların digər proseslərə təsirləri müəyyən edilir.[10]

Burada, mövzuya strategiyalar baxımından nəzər yetirsək, intranetlərin proseslər baxımından istifadələri araşdırılacaq. Proseslərin əsl məqsədi, istənilən müştəriyə dəyər qatmaqdır. Bir prosesin bütün addımları, müştərilərin ehtiyac və ya istəklərinin təmin edilməsinə istiqamətli olmalıdır. Bu mənada düşünüldüyündə, əgər bir proses müştəriyə

birbaşa təsir etməsə, ona "dəstək prosesi" adını verək. Məsələn, insan kapitalı, informasiya sistemləri və texnologiyaları, maliyyə, mühasibat uçotu və qanunlarla əlaqədar bütün proseslər, bir dəstək mərhələli proseslərdir. Bu proseslər, müştərilərlə bağlı birbaşa nəticələr yaradan məsələn məhsulun təkmilləşdirilməsi və müştəri dəstəyi kimi digər prosesləri dəstəkləyir.

Normal olaraq proseslərin, təşkilati intranet ana səhifəsində (home page) əksi görünür. Buna görə ilk araşdırma nöqtəmiz, təşkilat daxili intranet ana səhifəsi olacaq.

Təşkilat daxili intranet ana səhifəsi

Hər müəssisənin intranet ana səhifəsi, öz içində olduğu sektor və xarakterini əks etdirəcək. Məsələn, mühəndisliklə bağlı bir şirkət düşünək. Ümumiyyətlə mühəndis kəslər, sürətli, effektiv çalışan və funksional web saytlarını bəyənirlər. Mühəndislər, həqiqətlərə əsaslanmağı seçərlər və çox söz və şərhərdən xoşlanmazlar. Bu şəxslərin hazırladığı web saytlarında, ən az sayda qrafiki obyektlər və rənglər olacaq. Bu şəkildə hazırlanan web səhifələr daha sürətli yüklənir. Web səhifələrində, gərəyindən çox rəng istifadə edilməməsi məsləhətdir. Lakin, diqqət çəkilmək istənən yerlərdə, fərqli rənglər seçilməsində fayda vardır. Diqqət çəkmək məqsədiylə, ayrıca, əlvan rəngli yazılar və animasiyalardan istifadə etmək tövsiyə olunur. Lakin bütün bu variantlar, Web səhifələrinin yüklənməsini yavaşladacaq.[13]

Aşağıdakı bəndlərdə, bir intranet ana səhifəsində yer ala biləcək şeylər (düymələr, linklər) sıralanmışdır:

Vasitələr və ehtiyatlar

- Axtarış vasitələri - Intranet web saytında məzmunlar üzərində sadə, sərbəst mətn və ya Boolean axtarış sistemi təmin edilməlidir. Axtarış səhifəsindən, Yahoo, WebCrawler və Lycos kimi digər universal İnternet axtarış mühərriklərinə link qoyulması faydalı ola bilər. Bəzi axtarış səhifələrində, server üzərindəki sənədlərin indeksləşdirilməsi imkanı mövcuddur. Bu şəkildə, server üzərindəki sənədlər, yığcam bir şəkildə indekslənmiş şəkildə görülməyə bilər. Axtarış səhifəsində, axtarışın hansı məntiqlə fəaliyyət göstərdiyini izah edən qısa bir şərh (istifadəçiyə kömək) tapılması faydalıdır.

- İndeks və ya içindəkilər - Bu adlı düyməyə basıldıqda, səhifədə olan bütün linklərə basıldıqda əldə edilə biləcək, alt başlıqlı mövzular göstərilir. İndeks sayəsində, istifadəçilər axtardıqlarını daha asan tapa bilərlər.

- Sayt xəritəsi - Belə bir düyməyə basıldıqda, indeks səhifəsində yer alan eyni məlumatlar qrafiki olaraq göstərilir. Gərək indeks, gərəksə sayt xəritəsi, intranet web səhifələrində gəzişən istifadəçilər üçün yol göstərici bir xəritə vəzifəsini görür. Naviqasiya əməliyyatı, istifadəçilər üçün ola bildiyincə daha çox "istifadəçi dostu" hala

gətirilməlidir. Bu məqsədi həyata keçirmək üçün ilk meyar, "bir intuitiv interfeys" meydana gətirməkdən ibarətdir. Diqqət yetirilməsi lazım olan digər əhəmiyyətli bir mövzu, fərqli insanların, fərqli öyrənmə və düşünmə vərdislərinin olduğudur. Dizayn əsnasında psixoloji elementləri də ön plana çıxarmaqda fayda vardır.

- Geribildirim(Feedback) və ya şərhlər - İstifadəçilər belə bir düyməni basdıqda açılmış səhifədə, daxili intranetin rəhbərlik və təmir yoxlanışını edən qrupa öz görüş, sual və şərhlərini göndərə bilərlər.

- Qəbul edilə bilinən İnternetdən istifadə siyasəti - Hər kəs İnternetin istifadəsindən eyni şeyi anlamır və saysız faydalarına baxmayaraq İnternet, təşkilatlarda səmərəsizliklərə yol açmağa bilməkdədir. Buna görə böyük təşkilatlarda, İnternetin necə istifadə ediləcəyi, istifadə zamanı necə davranılacağı, səhv formada istifadələr halında, istifadəçinin nə cür sanksiyalarla qarşılaşa biləcəyi, açıq bir şəkildə istifadəçilərə yazılı olaraq bildirilməlidir. Bu təlimatlandırıcı link, ana səhifədə istifadəçilər tərəfindən dərhal görülə biləcək bir yerə yerləşdirilməlidir.

- İnternet Kapitalı - Belə bir səhifədə, qurumun xarici web və ftp saytlarına, digər daxili web saytlarına linklər qoyula biləcəyi kimi, istifadəçilərə İnternet istifadəsi haqqında məlumatların verildiyi "İnternet təlimi" linki də ola bilər. Ayrıca bu səhifədə, əgər mövcuddursa, daxili xəbər qruplarına linklər də yerləşdirilməlidir. Hər bir linkin yanında, o linkə basıldıqda nə cür məlumatların olduğu bir səhifəyə gediləcəyini ifadə edən qısa şərhlər yerləşdirilməsi faydalıdır.

- İnternet / intranet üzərində naviqasiya üçün başlanğıc nöqtələri - Belə bir linkə basıldıqda, İnternet, WWW, HTML, web serverlər kimi oxşar faydalı məlumat mənbələrinə çatmaq olar. Bu cür linklər, qurumdakı digər əlaqədar şəxslərin təklifləri əsasında meydana gəlir. Belə bir səhifədə, "WWW Axtarış sistemlərinə" linklər də yer ala bilər. Bunların yanında, "İndeks saytları" başlığı altında, müxtəlif mövzu başlıqları haqqında linkləri iştirak etdiyi bir hissəyə ; "Web üzərində şirkətlər" başlığı altında da, şirkətin birbaşa və ya bilvasitə olaraq çalışdığı və rəqib şirkətlərin Web səhifələrinə linklərin iştirak etdiyi bir səhifə də qoyula bilər. Başlanğıc nöqtələri və ya saytları,

xüsusilə İnternet istifadəsinə yeni başlayanlar üçün, axtarıqlarını asanca tapa bilmələrinə köməkçi olması səbəbiylə, faydalıdır. Bu cür linklər təcrübəli istifadəçilər üçün də, tək bir kliklə çox istifadə edilən Web saytlarına sürətlə çatma baxımından faydalı olar. Bunun alternativi, Web browser içindən "ən çox istifadə olunanlara işarə qoyma (bookmark)" xüsusiyyətini istifadə etməkdir. Şirkət intranetlərində başlanğıc nöqtələri qisminə ən çox, iş və maliyyə xəbərləri, dövlət dairələri, sənaye məlumatları, rəqiblər, təchizatçılar və araşdırma mənbələri kimi web saytlarının linkləri yerləşdirilməkdədir. Bəzi şirkətlər isə, öz sektorlarına uyğun gəlməsi səbəbiylə, lətifələr, karikaturalar ehtiva edən saytlara linklər verməkdədirlər. Bu sayədə, işçilərin qısamüddətli olsada stress ataraq rahatlaması təmin edilir.[17]

Əgər intranet üzərindən İnternetə çıxışa icazə verilmirsə, bu vəziyyətdə, şirkətin xarici web serverlərini eynilə əks etdirən (mirror) bir daxili sayt meydana gətirməkdə fayda ola bilər. Belə bir sayt eyni zamanda, xarici web serverə yerləşdirməzdən əvvəl məzmununa nəzarət etmək məqsədiylə də istifadə edilə bilər. Hətta bəzi İnternet mənbələri də, bu daxili web serverdə Keş yaddaş(caching) məntiqi ilə tutula bilər. Bu şəkildə, təşkilat içindəki kəslər çatmaq istədikləri faydalı məlumatları sürətlə əldə edə bilərlər. Məsələn, 1996-cı ildə Texas Instruments (TI) şirkətində, bu cür daxili web serverlərdən 115 dənə var idi. TI-də, hər bölmə öz web serverini müstəqil olaraq meydana gətirə bilər. Əlaqədar hissənin etməsi lazım olan tək şey, web serverini yenə intranet səhifələri üzərindən saxlatdırmaqdır. Yüklənən hər web-server, təşkilati intranetdə görülmə bilər və çatmaq olar.

- Dəstək – İnternetə dəstək verən xidmət qrupu və verdikləri xidmətlə bağlı məlumatları ehtiva edən bir səhifədir. Bu səhifəyə, "tez-tez soruşulan suallara cavablar (FAQ)", vasitələr haqqında məlumat, web-də məlumatı nəşr etməyə istiqamətli məlumat və təlimatlar yerləşdirilə bilər.

- İnternet istifadəsi haqqında məlumat və kömək - Hər nə qədər web browser istifadə üçün asan və öyrənilməsi üçün xüsusi bir bilik gərəkəməsinə qarşılıq, intranetin istifadəsində vizual və izahatla dəstəklənən məlumatlar verilməsinin bir zərəri

olmaz. Məqsədi, İnternet istifadəsinə yeni başlayanlara kömək etməkdir və bu cür məlumatlar, istənsə "dəstək" səhifələri altında da yerləşdirilə bilər. Xüsusi bir düymə ilə buraya daxil ola bilmək, daha çox istifadə edilə bilmə qabiliyyətini artırır.

• "Yeni şeylər"- Gündəlik bazada, intranetə yeni əlavə olunmuş hər şeyin linkini götürüb, ayrı bir səhifədə göstərməyə yararlar. Bəzi təşkilatlarda "yeni şeylər" düyməsi səhifəyə yerləşdirilərkən, digər təşkilatlarda bir alt iyerarxiyadakı başqa bir səhifəyə yerləşdirilə bilər. Gündəlik məlumatlara, axtarış etməzdən dərhal çata bilmək təmin edildiyinə görə faydalıdır və səhifədə görünməsi daha uyğundur.

• Digər alətlər - Xalqa açıq bəzi təşkilatlar, birjadakı gündəlik hissə qiymətlərini intranetdə dərc edirlər. Digər bəzi şirkətlərdə isə, birja qiyməti mövzusu daha ətraflı olaraq özünə xas bir səhifədə verilir. Bu səhifədə, gündəlik birja qiymət məlumatının xaricində, qiymət məlumatının tarixi dövr ərzində qrafiklərlə verilir. EDS şirkətinin intranetində iştirak edən "Process Sourcerer" olaraq adlandırılan, bir vasitədən danışmaq istəyirəm. İstifadəçilər bu vasitə sayəsində, iş müddətlərini təyin edərək, istəyə bağlı olaraq formalaşdıraraq, icra edərək və davamlı olaraq iş müddətlərini yaxşılaşdıraraq, iş müddətlərini idarə edirlər. Buradan aydın ola biləcəyi kimi, intranetlərin üzərinə yerləşdirilən məlumat linkləri, əlaqədar şirkətin xarakterinə, mədəniyyətinə, içində olduğu sektora, vs. asılı olaraq fərqlənə bilər.

Kontaktlar, telefon dəftərcələri, təşkilat cədvəlləri

Daxili Weblər çox məşhurdurlar, insanlar və təşkilatlar arasında ünsiyyət yollarını artırmaq məqsədilə istifadə edilir. Bu hissəyə yerləşdirilə bilinən "Təşkilat cədvəli" səhifəsi ilə, kimin hansı ünvanı və hansı sektorda çalışdığı, telefon nömrəsi, e-poçt ünvanları, vs. kimi məlumatlara çatıla bilər. Bu səhifədə, ada, təşkilata, vs. görə axtarışlar aparıla bilinməlidir. Bəzi intranetlərdə, insanların şəkilləri belə görülmə bilər. Digər bəzi şirkətlərdə isə, şəxslərin öz xüsusi Web səhifələrinə linklər də yerləşdirilə bilər. Bəzi təşkilatlarda, hər bölüm, qrup və təşkilat öz məlumatlarını daxili Webə yerləşdirməkdə özləri məsul tutulurken, digər bəzi şirkətlərdə isə, bu iş məsələni insan

kapitalı sektorunun məsuliyyətinə buraxılar. Hər iki yanaşmanın da öz müsbət və mənfi cəhətləri var.

Məsələn bir adam işə yeni başlamışdırsa və ya yeni bir proyektə fərqli qrup insanlarla işə başlarsa, özü üçün yad olan adam və təşkilatlar haqqında məlumatı, intranet üzərindəki təşkilat cədvəllərindən əldə edə bilər. İşçilərin yaradıcıqlarını dəstəkləmək üçün, işçilərin özlərinə xas fərdi web səhifələrini yaratmağa imkan vermək və təşviq etmək faydalı ola bilər. Ayrıca, bu şəkildə davranmaqla, təşkilati faydalı məlumat bazasında da məlumatlar artar. İşçilərə belə bir təşəbbüs tanımaq, onların aktiv olaraq intranet işlərində iştirak etmələrini təmin etmək baxımından da faydalıdır. Bəzi təşkilatlarda işə, fərdi web səhifələr, fərdi məhsuldarlığı azaldan bir ünsür olaraq görülməkdədir. Bu iki zidd görüş arasında incə bir tarazlıq olduğu görülməlidir. Problemin fərdi səmərəsizliyə çevrilməsinə maneə törədə bilmək üçün, iki əhəmiyyətli faktor vardır. Birincisi, işə uyğun şəxsləri götürmək; ikincisi də, şirkət mədəniyyətini, xarakterini səmərəsizliyə maneə törədəcək şəkildə tənzimləmək.[15]

Şirkətin tarixi və missiyası

Intranetlərə şirkətin keçmişi və missiyası ilə əlaqədar məlumatların yerləşdirilməsi tez-tez rast gəlinən bir şeydir. Bu hissədə, əgər mövcuddursa, şirkətin əvvəllər yerləşdiyi məkanlar, keçmişdə aldığı mükafatlar, şirkətə xidməti keçmiş insanlara aid məlumatlar tapılar. Şirkətin missiyası, birbaşa intranet ana səhifəsində də yerləşdirilə bilər. Bu şəkildə çalışanlar, missiya cümləsini davamlı olaraq görür və heç bir zaman unutmaz.[18]

Xidmətlər

Bu hissədə, şirkətdə göstərilən xidmətlər və əhəmiyyətli hadisə və tədbirlər mövcuddur. Həmin bəzi xidmətlər bunlardır:

- Obyektlər və məkan haqqında məlumat – xəritələr, kontakt informasiyaları, konfrans otağı rezervasyonları və digər inzibati detallar.
- Xüsusi tədbirlər- Bu tipli tədbirlərin elanı.

- Yeməxana(Cafeteria) - Gündəlik yemək menyuları, özəl tədbirlərə görə sifariş edilən tort,keks, pizza kimi ərzaqların necə sifariş ediləcəyilə bağlı detallar və sair.
- Kredit əməliyyatları / mühasibatlıqdan avans alma əməliyyatları - əməliyyatın detalları, xidmətin hansı saatlarda verildiyi və bu kimi məlumatlar verilir.
- Səhiyyə xidmətləri - Şirkətin sağlamlıq bağlı xidmətləri,özəl sağlamlıq sığortaları haqqında məlumatlar, şirkət həkiminin gəliş - gediş saatları, faydalı bəzi sağlamlıq məlumatları.
- İdman tədbirləri - şirkətdəki davam etdirilən idman tədbirləri və idman ilə əlaqədar faydalı məlumatlar daxildir.

Normalda, səhiyyə, idman kimi bəzi mövzular, intranetdə bu mövzularda maraqlı olan işçilər, könüllü olaraq, faydalı məlumatlarla təmin olunurlar.

Təşkilati ana səhifələr

Məşhur bir yanaşma olaraq, təşkilatların çoxunda, bütün əsas bölmələr və ya iş sektorları, öz ana səhifələrinə malikdir. Bu təşkilat sektorları.bölmələri dünya üzərində fərqli bölgələrə dağılmış ola bilər. Lakin, bütün bu fərqli ana səhifələrinə qurumun tək bir ana səhifəsindən çatıla bilər. Hər bir işçi qrupun ana səhifəsində, o qrupun missiyası, hədəfləri, bütün təşkilatdakı məsuliyyəti, təşkilati quruluşu və cədvəli, əgər mövcudsa digər alt ana səhifələrə linkləri, üzərində çalışdığı layihələri və həmin qrupun xəbər bülleteni yer ala bilər. Bu vaxt hər sektorun qrupun intranet səhifələrində, o hissəyə xas alış-veriş kataloqları yer ala bilər. Məsələn,bütün təşkilatı maraqlandıran dəftərxana ləvazimatlarının alış kataloqu bilər.İşçilər, bu kataloqda istədiklərini seçərək, almaq üçün və daha sonra təsdiqlətmək üçün bölmə rəhbərlərinə təqdim edə bilərlər. Bölmə idarəçisi, alış istəyini gördükdən sonra, bu prosesi təsdiq və ya rədd edə bilər. Təsdiqlənən bir sifariş, mühasibat və alış-veriş bölmələrinə gedər və əməliyyatlar başladılar.

Demək olar ki, bütün fəsil və ya iş sektorlarının özünə xas siyasəti, prosessual sorğu kitabçaları(handbook) vardır. Bunlar intranetdən hər kəsin müraciətinə təqdim edilə bilər. Bu deyilənlər, xüsusilə insan kapitalı, mühasibat və maliyyə,informasiya

sistemləri və qanuni (hüquqi) əməliyyatların icra edildiyi bölmələr üçün etibarlıdır. Əgər bir bölmədə, daxili qeydlər paylaşılacaqsa, bunları tək-tək paylamaq yerinə intranetdə yerləşdirmək daha ağıllı variant olacaq.[8]

3.3 İntranetdə əlaqə prosesləri, dəstək metodları və digər proseslər

Əlaqə Prosesləri

Korporativ əlaqələr, müştərilər, səhmdarlar, maliyyə analitikləri, ümumi ictimaiyyət və işçilərdən ibarət olan geniş bir kütləni əhatə edir. Ümumiyyətlə, şirkətin xarici ilə ünsiyyət, təşkilatın xalqla əlaqələr (PR) bölməsində müəyyən edilir. Hər fərqli qrup ilə necə ünsiyyət və ya əlaqə qurulması lazım olduğu, ünsiyyəti quran şəxslər tərəfindən bilinməsi lazım olan bir mövzudur. Ən önəmli məsələ, fərqli bölgələrə dağılmış işçilərə mesajların zamanında çatdırılmasıdır. Elə bu anda intranet köməyə yetişir.[19]

İki əsas əlaqədən söhbət gedir:

1. Təşkilati ünsiyyət

Bu, rəsmi olaraq şirkət daxili əlaqələri və ünsiyyəti əhatə edir. Bu cür ünsiyyət və əlaqələrin vacibliyi, təşkilatın rəhbərliyindən tutmuş, bir bölməsindən və ya bir iş qrupundan qaynaqlana bilər. Bu tip təşkilati əlaqə və ünsiyyət növləri ola bilər:

- Korporativ məktub - qəzetlər (newsletter), bülletenlər, xəbərlər və jurnallar - Təşkilatlar, ətraflarında təşkilat haqqında tək bir imicin yayılmasını istəyərlər. Təşkilat imicini meydana gətirməkdən məsul olan vəzifəli şəxslər, qurumun xarici web saytının necə göründüyü və necə effect verdiyini ideal bir şəkildə müəyyənləşdirməlidirlər. Bu imici daha da yaxşı hala gətirmək üçün təşkilatlar, bütün daxili web saytlarında da bənzər formatdan istifadə edirlər. Buna ümumiyyətlə, həmin təşkilatın qurum daxili əlaqələr və ünsiyyətdən məsul olan bölməsi qərar verir. Daxili web səhifələr əksəriyyətlə, qurumdakı digər məktub - qəzetlər, bülletenlər və jurnalların formatında hazırlanırlar.

Məktub - qəzetlər və jurnallar, təmsil etdikləri təşkilatların birbaşa imicini əks etdirirlər. Bu cür materiallar, şirkət ümumi təsvirini, missiya və hədəflərini, şirkətin yeni məhsullarını və marketinq proqramlarını, xarici mənbələrdə şirkət haqqında çıxmış olan məqalələrin surətlərini, şirkətdəki bəzi şəxslərin profillərini, yeni layihələri və gələcəkdə planlaşdırılmış olan strategiyalarını əhatə edir. Məsələn EDS şirkətinin, intranet'e

yerləşdirilmiş "EDSConnections online" məktub-qəzetində, geridə qalmış həftənin nəzərdən keçirilməsi, xəbər xülasələri, yeni işlər, planlar, regional xəbərlər, texniki xəbərlər, başlıqlara görə xəbərlər, insanlar, bülletenlər, arxiv və EDS şirkətinin birja qiyməti şəklində alt mövzulu başlıqlar vardır.

Məktub - qəzətlərə əlavə olaraq şirkətlər, işçilərinə şok xəbərləri və bülletenləri paylaya bilmək üçün yeni yollar axtarmaqdadır. Yəni birinci olaraq, normal xəbər və bülletenlərlə bağlı bir qisim və həm də diqqəti dərhal oraya çəkmək və təcili olaraq oxunmasına şərait yaratmaq üçün şok xəbər və bülleten qismi olmalıdır. Şok xəbərlər hissəsində elanlar da verilə bilər.

Bəzi şirkətlər, müxtəlif xəbər portalları vasitəsilə, işçilərinə şirkət xaricindən iş, maliyyə və sair xəbərlər əldə edərək təqdim edirlər. Bu xidmətlər üçün nümunələrdən biri, PointCast şəbəkəsidir (yeni adı Infogate). PointCast xidməti, bir ekran qoruyucu içində yer tutaraq istifadəçi maşınında yer alır. İstifadəçi, PointCast şəbəkəsindən hansı tip xəbərləri (sənaye, idman, siyasət, vs.) almaq istədiyini, əlaqədar mövzu başlıqlarına abunə olaraq müəyyənləşdirir. Daha sonra PointCast, gün boyunca o xəbərləri istifadəçinin maşınına yükləyərək, kompüter işlək olmayanda belə onları istifadəçinin ekranında göstərir. Ümumilikdə istifadəçi, məlumatı tapmasına gərək qalmadan, www.pointcast.com (yeni: www.infogate.com) saytıdan, daimi olaraq abunə olduğu tipli xəbərləri alaraq, bunları ekranında oxuyur. Əgər ekrandan bir xəbər mövzu başlığı keçirsə, bu başlıq linki üzərinə basılaraq həmin xəbərin bütün detalların oxuya bilərlər. PointCast, xəbərlər, birja qiymətləri və qrafikləri, hava, idman, həyat tərzini fərqli xidmətlər təqdim edir.

Böyük təşkilatlarda hər istifadəçinin fərdi olaraq informasiya və xəbər mənbələrinə daxil olaraq öz maraqlandığı sahə ilə əlaqədar məlumatları öz maşınına yükləyərək, İnternetdə həddindən artıq sıxlıq yaratması, ən önəmli problemlərin başında gəlir. Bunun yerinə, toplu maraq sahələri təyin olunaraq, bu məlumatlar məsələn PointCast kimi bir xəbər mənbəsindən şirkət daxilindəki bir serverə yüklənə bilər və bütün istifadəçilər, İnternetə girərək məlumatları oxumaq yerinə, öz şəbəkələri üzərində

dayanan serverə daxil olaraq məlumatı əldə edə bilər. Bu cür bir yanaşmanın təşkilatlara verə biləcəyi ən böyük fayda, serverlərdən göndərilən xəbərlərə, öz şirkətləriylə bağlı bülleten və xəbərləri qata bilməkdir. Server, əhəmiyyətli xəbərləri anında bütün təşkilatla paylaşar.

- İş sektoru və bölmələr arası əlaqə - İntranet üzərində, iş qrupu və bölmələrə aid məktub - qəzetlər, jurnallar və digər rabitə materialları da yerləşdirilə bilər. Məsələn JCPenney şirkətinin Maliyyə Xidmətləri mərkəzində çalışanlara görə çıxarılan online məktub - qəzetində, bütün hadisələr, karyera planlaşdırılması, yeni iş alma, vacib xəbər başlıqları, təqvim, tövsiyələr və şirkətdəki işçilər şəklində dəyişik bölmələr mövcuddur.

- Korporativ məlumat bazaları - Məktub - qəzetlər, bülletenlər və elanlara əlavə olaraq şirkətin, işçilərə şirkətin nə etmək istədiyini və planlarını ətraflı izah edərək ünsiyyət qurması lazımdır. Bu məlumatların bir hissəsi, mətbuatdakı açıqlamaları, bir qismi rəhbərlik bağlı təqdimatlar, bir qismi liderlərin profilləri, bir qismi uğur hekayələri, bir qisimi rəqib təşkilatlar haqqında məlumatlar və bir qismi də şirkətlə əlaqədar forum və konfransları haqqında qeydlər şəklində mövcuddur. Bu materialların hamısı mətn məlumatlar olmayıb, səs və video yazıları şəklində multimedia materialları halındadır.

Məsələn Sun Microsystems şirkətində şirkət başçısı Scott McNealy ilin hər rübündə "Liderlik Konfransı"adlandırılan konfransda bütün müdir köməkçilərini bir yerə toplayar. Bu konfransda, Sun-un fokus olduğu mövzular diqqət mərkəzinə gətirilər və yeni texnologiyaların nümayişi həyata keçirilər. Daha sonra, bu konfransda alınan qeydlər və çəkilən fotosəkillər Sun-un intranetinə yerləşdirilir. Beləcə, Sun-un dünyanın dörd bir yanına səpələnmiş ofislərindəki işçilər bu məlumatları görərk, məlumatları heç bir dəyişiklik olmadan birbaşa rəhbərliyin əsas diqqət yetirdiyi mövzuları oxuya bilərlər. Ənənə və iyerarxiyanın üstün olduğu bir təşkilatda isə, bütün idarəçilər fəaliyyət sonrasında, öz istədikləri kimi məlumatları işçilərlə paylaşmış olacaqdılar. İntranetdə isə, məlumatın birbaşa hər hansı dəyişiklik olmadan paylaşılması labüddür.

Sun Microsystems şirkətində, intranetin son dərəcə kreativ olaraq istifadə edildiyi bir başqa sahə, "WSUN Radio" olaraq adlandırılan, işçilərin öz kompüterlərində istəyə uyğun istifadə edə bildikləri Web-based səs proqramıdır. Bu proqramlardan birində Sun-un CEO-su McNealy, aylıq olaraq radio "talk show" etməkdədir. Bu radio şouda McNealy, işçiləri Sun-da olub bitən hadisə və tədbirlər haqqında məlumatlandırmaqla, müxtəlif Sun-da işləyən şəxslərlə, müştərilər və digər qiymətli şəxslərlə reportajlar təşkil edir. WSUN, əsas istifadəçi interfeysi olaraq intranet ana səhifəsini və megabaytlar lövhəsindəki səs fayllarını çatdırmaq üçün Sun-un daxili proqram təminatı paylaşma sistemini istifadə edən qarışıq(hybrid) bir tətbiqətmədir. Sun həmçinin, işçilərlə ünsiyyət qurmaq üçün intranet üzərindən video materialları da onlarlapaylaşır.[6]

2.Şəxslər və qruplar arası əlaqə

Bu cür rabitə münasibətləri ilə, insanlar öz aralarında ünsiyyət qurub, yeni məlumatlardan daima xəbərdar ola bilər və qaranlıq məqamlarla bağlı suallarına cavab tapa bilərlər. Hal-hazırda ən məşhur istifadə edilən əlaqə vasitəsi mətn halında olan sadə e- poçtdur. Lakin, yavaş-yavaş digər intranet texnologiyaları da yayılmaqdadır. Bunlar: xəbər qrupları (newsgroups), söhbət (chat) və videokonfranslardır.

- Xəbər qrupları -Bir çox şirkətdə, texnika və texnologiyanı yaxından izləyə bilmək üçün, işçilərin İnternet üzərindəki xəbər qruplarına daxil olmalarına icazə verilməkdə və kömək edilməkdədir. Bunun nəticəsində, şirkət içindəki intranet üzərində də xəbər qrupları yaradılmaqdadır. Xəbər qrupları, normal olaraq bütün işçilərə açılır, yalnız müəyyən istifadəçilərə giriş haqqı verilir. Xəbər qrupları ən çox, müəyyən bir ixtisas və onunla bağlı təcrübələrin paylaşılması, yeni məhsul istehsalı prosesinin izlənməsi, qeydlərin paylaşımı və marketinq strategiyaları və bunlardakı dəyişikliklərin verdiyi faydalar bağlı baş tutan müzakirə proseslərində istifadə edilməkdədir.[21]

- Sohbat-Sohbat vasitələri ilə, müəyyən bir zaman sferasında məlumat mübadiləsi həyata keçirilə bilər. Bu üstünlüyünə baxmayaraq, tərəflərin ünsiyyət və ya əlaqə qurarkən orada lazımi məlumatların hazır olma vacibliyi mənfi cəhətdir. Sohbatlar, tipik olaraq konfrans çağırışlarına bənzəyir. Normal olaraq söhbətlər, müəyyən bir zamanda

həyata keçiriləcəyi üçün, əvvəldən müəyyən edilir. Konfransda, çağırış telefonla edilərkən, əksinə, söhbətlərdə bu proses əməliyyatı kompüter ilə aparılır. Söhbətlərdə də xəbər qruplarındakı kimi, istifadəçilər davam etməkdə olan söhbətlərə prosesin ortasından qoşula bilirlər.

- Videokonfrans-Videokonfrans texnologiyası mövcud olmasına qarşılıq, çox band-genişliyi tələb edən və normal keyfiyyətdə olanlarının qiymətlərinin yüksək olması səbəbiylə, hələ təşkilatlara nüfuz etmə sayı kifayət qədər çox deyil. Lakin, videokonfrans texnologiyasının zamanı gəldiyində, əhəmiyyətli dərəcədə maliyyə və zamana qənaəti təmin edəcəyi dəqiqdir. Gigabit Ethernet, ATM kimi şəbəkə texnologiyalarının təşkilatlarda yayılması və WAN band-genişliklərinin də, bunlara paralel olaraq artmasıyla videokonfransın intranetlərin əhəmiyyətli bir komponenti halına gələcəyini düşünmək olar.

Dəstək Metodları

Dəstək metodları şirkətin daxili strukturuna bilavasitə fayda verir, ən son daxil olan istifadəçilər də həmçinin bu proseslərdən bilavasitə olaraq yararlanırlar. Aşağıda, şirkətlərdə mövcud ola biləcək dəstək prosesləri araşdırılmışdır:

İnsan resurslarının idarəedilməsi və bu tip proseslər

Turner Broadcasting System şirkətində, intranet, insan kapitalının idarəedilməsi mərkəzinin başladığı bir təşəbbüs ilə ortaya çıxmışdır. Bu mərkəzin idarəçisi, şirkət işçilərini daxili müştəri olaraq görərək, bu müştərilərə daha yaxşı necə xidmət verə biləcəyini araşdırmaq üçün bir xüsusi funksional komanda qurmuşdur və yaradılan bu komandası, işçilərə daha yaxşı xidmət vermək üçün daxili web yaradılması təklifini vermişdilər. Daha sonra bu komandanın başçılığı altında, işçilər üçün əhəmiyyətli sayılan məzmunlar(content) yaradılmağa başlanmışdır. Bu komandanın üzvlərindən birinə, daha sonra intranetin "İşçilərin İnkişafı Xidmətləri (Employee Services Development)" bölməsinin başçılığı verilmişdir. Turner Broadcasting, daxili web-in yaradılmasında xarici "yaradıcılıq agentliyi"-dən istifadə

etmişdir. Şirkətin içində kompüter istifadə etməyən işçilərin intranetə girə bilməsi üçün təşkilat içində bəzi nöqtələrə kiosklar yerləşdirilmişdir.[26]

Siyasətlər və hüquqlar - İnsan kapitalı və ya ehtiyatları, intranetlərin fayda verdiyi əsas sahələrdən biridir. Bir çox şirkətdə, intranetə ilk əvvəl yerləşdirilən materialların başında, əl kitabçaları(handbook), və işçilərin hüquqlarıyla bağlı məlumatlar gəlməkdədir. Intranetdəki hüquqlar bölməsində, məsələn işçilərin pensiya və ümumi hüquqlarına, xidmət rəhbərlərinə və işçilərin hüquqlarına baxan bölmədəki işçilərlə əlaqədar məlumatlar tapıla bilər. Intranetlərin insan kapitalında istifadə ediləcəyi digər bəzi sahələr bunlardır:

- Siyasətlər və hüquqlarla bağlı məlumatların nəşr olunması.
- Haqlar və qeydiyyatdan forumlarına online olaraq giriş və çap.
- İşçilərin səhiyyə məlumatları (işçilərin ümumi sağlamlıq və dişçiliklə əlaqədar hansı planları olduğu kimi), nə qədər tətillər qaldığı və onlar üçün nə kimi hüquqların etibarlı olduğuna dair bazada sorğulamaq üçün istifadə edilən formaları Webə yerləşdirmək.

- Çalışanın hüquqlarıyla bağlı planların, işçilərdən asılı olan yeni şəxsləri əlavə etmək və bildirmək kimi vəziyyət dəyişikliklərini bildirmək və ya digər məlumatları yeniləmək üçün, online forumlardan istifadə edilməsi.

- Təhlükəsizlik təmin edilərək, təqaüdü olmuş işçilərin, şirkətin İnternet saytından intranetə daxil ola bilmələrini təmin etmək. Bu halda, təqaüdü olanlar asanlıqla, özləri ilə əlaqədar məlumatlara və hüquqlarına girib baxa bilərlər.

Yuxarıda ifadə edilənlər, tətbiqlərdən bəziləridir. Şirkətdən şirkətə dəyişə bilən daha bir çox tətbiq ola bilər. İnsan kapitalı ilə bağlı tətbiqləri intranetə daşımadan əvvəl bu cür sual və mövzulara fikir verməkdə fayda vardır:

- Ən çox soruşulan suallar nələrdir və cavabları nələrdir? Ən çox səhv baxışlar, fikirlər hansılardır? Bunları aradan qaldıracaq şərtlər və izahlar hansılardır? Bu sualların cavabları, insan kapitalına istiqamətli FAQ üçün başlanğıc meydana gətirəcək.

- Bütün siyasətlər və proseduralarla bağlı bütün əl kitabçalarını(handbook) nəzərdən keçirin. Bunlar içində ən sıx hansıları dəyişməkdədir ? Bunlar içində, çapı və paylanması ən bahalı olanlar hansılardır?

- Ən çox istifadə edilən forumlar hansılardır? Bu forumlar,"online forumlar"halına gətirilərək, verilənlər bazasına yerləşdirilməsi təmin edilə bilər.

- Əlaqə qurulması və ya aktual məlumatların təmin edilməsi lazım olan geniş işçi qrupları mövcuddur ? (məsələn, müəyyən bir pensiya və ya səhiyyə planına aid olan şəxslər kimi) Belə vəziyyətlər üçün, xəbər qrupları meydana gətirərək, dəyişikliklər və gündəlik məlumatlar xəbər qrupuna poçtla göndərilə bilər və qazanılan hüquqlar haqqında feedback və görüşlər bu xəbər qrupları vasitəsi ilə əldə edilə bilər.[11]

Yuxarıda göstərilənlər intranetə köçürülmüşdürsə, artıq “insan resurslarının idarə olunmasında”mərkəzində çalışan personal, təkrar-təkrar suallara cavab verməkdən, forumu doldurma ilə məşğul olmaqdan xilas olmuş olar və daha mürəkkəb problemlərə fikirlərini cəmləyərək, zamanlarını daha məhsuldar işlərə və çalışanlarla üz-üzə danışıqlara ayıra bilər.

Məsələn, işçilərdən biri və ya onun yaxını ağır bir xəstəliyə tutulmuş və fərz edək ki, şirkət özəl bir sığorta şirkəti əməkdaşlıq edir. Bilindiyi üzrə, özəl sağlamlıq sığortaları razılaşmalı xəstəxana və ya sağlamlıq qurumlarını qəbul etməkdədir. Həmin işçi, həkimə getməzdən əvvəl, insan kapitalı bölməsinin təşkil etdiyi xəbər qrupuna həmin xəstəliklə əlaqədar ən yaxşı qurum və ya həkimin hansı olduğunu soruşa bilər. Belə bir təcrübəsi olmuş olan və ya ətrafdan bir şeylər eşitmiş olan insanlar, xəbər qrupuna mesaj ataraq məlumat verə bilər. Bu şəkildə, sualı yönəldən adam, sürpriz bir vəziyyət ilə qarşılaşmadan, digər şəxslərin təcrübələrindən faydalanaraq, öz seçimini edər.

İnsan kapitalının idarəedilməsi bölməsi, sığorta şirkətindən əməkdaşlıq etdiyi səhiyyə qurumlarının siyahısını alaraq siyahını intranet üzərində davamlı olaraq paylaşır.İşçilər intranet üzərindən ən yeni və gündəlik məlumatlara çataraq, özləri üçün ən yaxşı xidmətdən yararlanma bilirlər.

Maaş /əmək haqqı - Bu mövzu daxili web-də mövcud ola bilər. Bu cür tətbiqetmələr haqqında söhbət gedə bilər:

- İşçilər, maaş çeklərinin avtomatik olaraq banka köçürülməsini istəyərək forumaları intranet üzərindən doldurub, insan kapitalının idarəedilməsi mərkəzinə təqdim edə bilərlər.

- İşçilər, əllərində qalacaq və hesabdan çıxılacaq miqdarları formalarla insan kapitalının idarəedilməsi mərkəzinə təqdim edə bilər

- Avans çəkmə əməliyyatları, maaş və ya əmək haqqı ilə avtomatik olaraq əlaqədardır.

- İşçilərə daha çox iş ödənişlərinin ödənilməsi, intranet üzərindən avtomatik bir şəkildə izlənilə bilər.

- İdarəçilər, işçiləri üçün əmək haqqı artımı ərizələri dolduraraq insan resurslarının idarəedilməsi mərkəzinə təqdim edə bilər.[22]

Şirkətdəki mövcud işlər və vacant yerlər haqqında məlumatlandırma - İtranet üzərindən bu bölməyə girən işçilər, şirkətdəki vacant yerləri görüb, istəklərinə uyğun olaraq onlara müraciət edə bilərlər. Bu tip bölmələrdə, insanlar iş kateqoriyalarına, iş ünvanına, şəhər və ölkəyə görə axtarışlar edə bilərlər.

Karyeranın inkişaf etdirilməsi- Bəzi şirkətlərin intranetində, insan resurslarının idarəedilməsi mərkəzində, karyeranın inkişaf etdirməyə istiqamətli bir çox vasitələr vardır. Karyeraya aid olan kitabxanada, təşkilata bağlı tədris proqramı mövcuddur. Bu tədris proqramı, qurumdakı bütün işlər üçün lazımlı bacarıq və davranış formalarına istiqamətli sinifləri və digər inkişaf fəaliyyətlərini özündə əks etdirir. İşçilər, müəyyən bir karyera istiqamətli lazımlı bacarıq və davranışlarını müəyyənləşdirdikdən sonra, İnternetdən istifadə edərək siniflərə qeydiyyatdan keçə bilər və ya online təhsil sistemindən faydalana bilər.

Bəzi təşkilatlar, fərdi səhifələrinin karyeranın inkişaf etdirilməsi üçün istifadə edilməsinə icazə verirlər. İşçilər öz fərdi səhifələrinə, aldığı təhsilləri, bacarıqlarını, reallaşdırdığı layihələrini, maraq sahələrini, sosial fəaliyyətlərini və maraq sahələrini daxil edə bilirlər. İşçi, fərdi web səhifələrinə, daha əvvəlki işlərlə bağlı nümunə, hesabat və ya planlarını da yerləşdirə bilər. Qurumdakı idarəçilər, axtarış vasitələrindən istifadə edərək özləri üçün ən uyğun adamı seçə bilirlər.

Təlim - günümüzün dinamik müəssisələri və texnoloji mühitləri, bölmələri üzərində böyük gərginlik yaradırlar. Ən əhəmiyyətli problem, təlim materyallarının aktual tutulmasıdır. İntranet ilə, bu iş uyğun bir şəkildə həyata keçirilə bilər. Hətta təlim üçün, intranet üzərində səs və video kimi multimedia imkanlarından da istifadə edilə bilər. Buna, "tam zamanında təlim (just -in- time training)" adı verilməkdədir. Bu cür təlimdə, insanlar təlimin davam etdirilmə sürətini özünə görə nizamlaya bilər.

İnternet texnologiyaları istifadə edərək uzaqdan təlimi reallaşdırma bilmək üçün ən fundamental ehtiyac, yetərli bandgenişliyinin olmasıdır. Yetərli bandgenişliyi olması halında, videokonfrans kimi vasitələr ilə uzaqdan təlimi reallaşdırmaq olar.

Təlim nizam intizamı baxımından qərar verilməsi lazım olan əsas mövzulardan biri, hansı mövzuların real olaraq təlim otaqlarında, hansılarınınsa online olaraq verilməsinin daha uyğun olacağıdır. Bundan başqa, daxili web üzərindən kurs kataloqları və təqvim təqdim edilə bilər və təlimlə bağlı qeydləri web üzərindən əldə edilə bilər. Bundan başqa, web üzərindən kurslardan sonra qiymətləndirmələr də aparıla bilər. Həm kursun əvvəlində və həm də kursun sonunda web üzərindən testlər edilərək, həmin şəxsin bu təlim sayəsində nə qədər biliklər əldə etdiyini və inkişaf etdiyini görmək olar. Təlim sonrası edilən testlər, kursdan dərhal sonra edilə biləcəyi kimi, kursdan aylar sonra da, məlumatların nə dərəcə həzm edildiyini və istifadə edildiyini müəyyən etmək məqsədilə də həyata keçirilə bilər.

İnsan resursları ilə əlaqədar digər proqramlar –Təhlükəsizliyin təmin edilməsi şərti ilə, işçilərin performanslarının qiymətləndirməsini intranet üzərindən aparılması mümkündür.

İşçilərin şirkət daxilində istifadəsi üçün material, cihaz və servis əldə etməsi və logistik əməliyyatların yerinə yetirməsi intranet üzərindən həyata keçirilə bilər. Intranetdəki bu səhifələrdən, bu vasitələri əldə etmə əməliyyatlarının necə və haradan ediləcəyinə dair məlumatlar verilə bilər.

Mühasibat və maliyyə prosesləri

Intranet'lerin mühasibat və maliyyə proseslərlə əlaqədar çox potensial tətbiqetmələri ola bilər. Hər mühasibat bölməsinin özünə xas siyasəti və prosedurları mövcuddur. Bunlar, intranetdə yerləşdirilə bilər. Ödənilməli və yaxud alınmalı məbləğlər, mühasibat uçotu, vergi və hesabların idarəedilməsi bu cür əməliyyatlara daxildir. Həmçinin, xərclərlə bağlı hesabatlar və satışla bağlı tələbat da intranetdə yerləşdirilə bilər. Xərcləmə və tələbatla bağlı blanklar intranet üzərindən doldurularaq, muhasibatlığın əlaqədar sektoruna istiqamətləndirilə bilər.

- Maliyyə hesabatları – Intranetlər, həm hər kəsin (ictimai) daxil olmasına açıq olan, həm də gizli maliyyə hesabatları üçün gözəl bir baza vəzifəsi görür. Xalqa açıq şirkətlər maliyyə hesabatlarını mətbuata və maliyyə analistlərinə təqdim edirlər. Əgər bunlar daxili web-ə yerləşdirilib, əlaqədar şəxslərə giriş icazəsi verilsə, bu vəziyyətdə bu məlumatlar İnternetdən də görülməli bilər. Gizli olan sənədlərə giriş isə, parol və ya başqa bir yolla təhlükəsizləşdirilə bilər. Bu şəkildə, rəhbərliyə ən aktual məlumatlar təqdim edilmiş olar

- Aktivlərin idarə edilməsi-Şirkətin sabit qiymətli kağızlarının vəziyyəti ilə bağlı sənədləri intranetə yerləşdirərək, idarəçilərin təşkilatın bu tip məsələlər haqqında məlumat ala bilməsi mümkün olur. İdarəçilər, mühasibatlıq ilə təmasa keçmədən, bu kağızların ötürülməsini reallaşdırı bilərlər. Köhnə üsullar istifadə ediləndə isə, idarəçilər ilk əvvəl mühasibatlıqla bu barədə əlaqə saxlamalı idilər. Bu proses bir neçə gün davam edə bilərdi.[24]

Qanuni (hüquqi) proseslər

Şirkətin strukturunda mövcud olan qanuni mövzularla əlaqədar bir çox sənəd, əlkitabçası(handbook) və bənzəri materialları mövcuddur. Bunlar, intranetə

yerləşdirilmək üçün çox əhəmiyyətlidirlər. Bundan başqa, internetdə olan qanunlarla əlaqədar kitabxanaların məcmusu da intranetə yerləşdirilərək, bu sənədlərin daha sürətli əldə etmə imkanını yaradacaqdır. Kontraktların yazılması və təsdiqini asanlaşdırmaq üçün, kontrakt eskizləri də intranetdə yerləşdirilə bilər.[9]

Digər proseslər

Buraya şirkətdən şirkətə, təşkilatdan təşkilata dəyişə bilən xüsusi proseslər daxildir. Məsələn, infrastruktur və ya potensialın inkişaf prosesləri kimi nümunələri göstərmək olar. Bu cür proseslər, şirkətin şöbə və filiallarını, distribütorlarını, mağazalarını və iş üçün zəruri olan digər strukturlarını quran və ya təmin edən proseslərdir. Məsələn bu bölmə, bir yerdə inşa edilməkdə olan bir mağazanın başlanğıcından bitişinə qədər ki dövrü şəkillərlə intranetə yerləşdirə bilər. Bu şəkildə, oraya gedilmədən də, inşaatın necə keçdiyi haqqında fikir sahibi oluna bilər. Bu cür imkanlar, xüsusilə geniş bir coğrafiyaya dağılmış beynəlxalq təşkilatlar üçün vacibdir.[

Məhsulun təkmilləşdirilməsi prosesləri

Məhsul inkişaf etdirmə prosesləri əsas proseslərdən biridir. Müştərilərin qazanılması üçün birbaşa nəticələr yaradır. Normal olaraq bu cür proseslər, şirkətlərin digər şirkətlərə görə rəqabət səviyyəsini ortaya çıxaran, xüsusi proseslər olub, ümumiyyətlə şirkətlər tərəfindən gizli tutulur və xaricə məlumat verilmir. [9]

Nəticə və təkliflər

Intranet, müəssisə daxilində işçilərinə sənədlərin paylaşımı, firmanın fəaliyyətləri, aktivlərin idarəedilməsi, şəbəkə rəhbərliyi, fond və satış məlumatlarına giriş, insan kapitalı, təlim və orientasiya, işçi qrupları, ortaq iş proqramlarının istifadə edilməsi, istehsalın idarəedilməsi, müştəri əlaqələri, layihə təqdimatları, müəssisənin təşkilati strukturu, vəzifələr, yeni məlumat sistemləri, firmanın maliyyə məlumatları, virtual alış-veriş, xidmət və dəstək kimi imkanları təqdim edə bilməkdədir.

Intranet şəbəkəsinin müəssisələr üçün əsas üstünlükləri aşağıdakılardır:

- Sürətli məlumat mübadiləsi: Təşkilat daxilində iştirak edən şəxslər və bölmələr arasında səs, qrafik və video kimi vasitələrlə məlumat mübadiləsinin və ünsiyyətin sürətli bir şəkildə baş tutmasını təmin edər.

- Mövcud avadanlıqların və aparatların istifadəsi: Intranet yeni bir aparat təchizat (hardware) və ya yeni bir program tələb etməz buna görə bir müəssisəyə intranetə keçərkən böyük investisiyalar lazım deyil.

- Xərclərdə üstünlük: Bir müəssisə müxtəlif bölmələrin birləşməsindən ibarət olan bir şəbəkə üzərində qurulmuş e-poçt və informasiya sistemlərinə malikdirsə intranet həmin təşkilata məlumatların köçürülməsi və istifadə edilməsində xərclərin daha az olmasını təmin edir.

- Kağız istifadəsinin azaldılması: Bölmələr arası sənəd alış-verişində intranet sisteminin istifadə edilməsi ilə kağız istifadəsi ən minimum səviyyəyə düşəcəkdir.

- Məlumatların təhlükəsizliyi: Qapalı bir sistemə sahib olan intranet xaricdən gələ biləcək təhlükələrə qarşı daha etibarlıdır və təhlükəsizlik standartları daha yüksəkdir.

- Məlumat bazası və arxivləşmə: Sənədlər arxivləşdirilərək verilənlər bazası yaradıla və hər kəsin istifadəsinə təqdim edilə bilər. Məlumat bazası sayəsində şirkət işçilərinin məlumata çata bilmələrini və idarəçilərin qərarlarını daha sürətli almalarına imkan verir.

- Daha az yığıncaq, iclas, toplantılar səbəbindən daha az yer dəyişmə: Müəssisədə vəzifələrini icra edən üst səviyyədən tutmuş lap aşağı vəzifələrə qədər işçilər intranetin təmin etmiş olduğu imkanlardan faydalanaraq yerlərindən qalxmadan yığıncaqlarını, görüşmələrini və təlimlərini reallaşdırma bilərlər. Beləcə şəhərlərarası üz-üzə müzakirəsi lazım olan məsələlər belə heç bir xərc çəkilmədən baş tuta bilər.

- Qrup halında işləməyin asanlıığı: Eyni layihədəki işçilərin intranetdə ortaq bir yerə sənəd yerləşdirməsi və bu ortaq yerdən istənilədiyi zaman sənədlərə çata bilməsi qrup işini asanlaşdırır.

Intranetin çatışmayan cəhətləri

- Texnologiyanın davamlı olaraq inkişaf etdiyi müasir dövrdə yeni texnologiyalar və proqramlarla uyğunlaşa bilməmək kimi problemlər ola bilər.

- Təhlükəsizlik tədbirləri kifayət etməyə bilər.
- İstifadəçi dəstəyi zəif ola bilər.
- Performans rəhbərliyi qeyri-kafi səviyyədə ola bilər.
- Məzmun qoruma zaman ala bilər.
- Bəzi işçilərin iş kompüterini olmaya bilər.
- Intranet inkişaf etdirmək müəssisənin ehtiyaclarına uyğun olmaya bilər.

- Tətbiq etmədə çətinlik: Bir çox adam və rəhbərlik məlumatların başqaları tərəfindən istifadə edilməsinə qarşıdır. Bu onun məlumatlarının pozulması və ya bildiklərinin başqaları tərəfindən öyrənilməsi qorxusundan qaynaqlanır. Bu kəsləri razı etmək və onları birlikdə iş mühitində çəkmək olduqca böyük bir səy tələb edir

- Gərəksiz informasiya yığılması: Nəzarətsiz və şüursuz bir program tətbiq olunması nəticəsində və hər cür məlumatın işə yarayacağı fərziyyəsi ilə hərəkət etmək təşkilatda gərəksiz yerə informasiya yığılmasına səbəb olacaq

- İstehsal itkisi: Xüsusilə tətbiqin ilk mərhələsində bir çox istifadəçi zamanının böyük bir hissəsini intranet səhifələrini gəzərək xərcləyə bilər

Bu buraxılış işində intranet şəbəkələri, onların yaranma tarixi, əsas xüsusiyyətləri və istifadə formaları göstərilmişdir. Müəssisə daxilində bir çox proseslərdə kifayət qədər fayda verən intranet istər vaxta, istərsə də xərclərə qənaət etmək üçün çox əlverişlidir. Ancaq yadda saxlamaq lazımdır ki, intranet şəbəkəsinin istifadəsi zamanı çox sayda amilləri nəzərə almaq lazımdır və son qərarı konkret təşkilatın tələb və xüsusiyyətlərindən asılı olaraq intranetin imkanlarının kompleks təhlili əsasında qəbul etmək yaxşı olardı. Yuxarıda sadalanan İntranetin müəssisəyə verdiyi faydaları əsas götürsək və maliyyə baxımından kifayət qədər qənaətli olduğuna nəzər yetirsək Azərbaycan Respublikasında bir çox müəssisələrdə məsələn-banklarda, təhsil müəssisələrində, dövlət müəssisələrində bu şəbəkənin yaradılması vacibdir. Bu şəbəkənin ölkəmizdə yayılması sayəsində xərclərə qənaət işçi-müəssisə rəhbərliyi arasında əlaqələr daha asanlaşmış və təkmilləşmiş olacaqdır. Və nəticə də ölkəmizdə bu şəbəkədən istifadə edən müəssisələr qarşıya qoyulan iş planını daha tez və səmərəli və keyfiyyətli şəkildə yerinə yetirəcəkdir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı

1. Информатика в экономике: Учебное пособие. - Под ред. Б.Е.Одинцова, А.Н. Романова. - М.: ВУЗОВСКИЙ УЧЕБНИК, 2008.
2. Информация, информатика, компьютер, информационные системы, сети / В.Ю. Микрюков. - Ростов на Дону: Феникс,2007.
3. Microsoft Press. "Секреты создания интрасетей" Изд. "Питер" Санкт-Петербург 1998
4. Шафрин Ю.А. Информационные технологии: 10-11 кл.-М.: Лаборатория Базовых Знаний, 1999
5. Советов Б. Я. Информационная технология.-М.: Высш. шк., 1994.
6. Özçağlayan, M., "Yeni iletişim teknolojileri ve değişim", Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 16-17,(1998).
7. Ayvazoğlu, Ç., "İnternet, İtranet ve Extranet",
<http://www.agciyiz.net/index.php/servis-ve-uygulamalar/internet-intranet-extranet/>,
8. Cambazoğlu, T., "İtranet'lerin işletmelerde kullanım alanları", Bilişim Zirvesi'01, (2001).
9. Hannon, J. N., "The Business of the Intemet", Course Technology ITP; Cambridge, USA, (1998).
10. Kartan, N., "İtranetin Örgütsel İletişime Etkileri ve İtranetin Bir Alt Sistemi Olarak Datashare Teknoloji Ltd. Şti. Uygulaması", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 38, (2007).
11. Oymacı, M. S., "Intranet", (1998).
12. Baltacı, N., "İnternet, İtranet, Extranet!!!", (2012).
13. Hussain, Z., Barber, K. ve Hussain, N. "An Intranet based system as an enabler in effective Project management and implementation of quality standards: A case study", Journal of Engineering and Technology Management, 26:196-210 (2009)

14. Denton, K. ve Richardson, P. "Intranets for implementing strategic initiatives", *Competitiveness Review*, 16(1):3-11 (2006).
15. Singh. M. "Customer value via an Intranet: A case application of B2E at HCL Technologies", *International Journal of Information Management*, 29:497-501 (2009).
16. Masrek M.N., Abdul Karim N.S., Hussein R., 2008, The effect of organizational and individual characteristics on corporate intranet utilizations, *Information Management & Computer Security*, Vol. 16, No. 2, pp. 89-112
17. Norzaidi M. D., Chong S. C., Murali R., Salwani M. I., 2007, Intranet usage and managers' performance in the port industry, *Industrial Management & Data Systems*, Vol. 107 No. 8, 2007, pp. 1227-1250
18. Skoka W., Kalmanovitch C., 2005, Evaluating the role and effectiveness of an intranet in facilitating knowledge management: a case study, *Information & Management* 42 (2005), p.731-744
19. Mphidi H., Snyman R., 2004, The utilisation of an intranet as a knowledge management tool in academic libraries, *The Electronic Library*, Volume 22, Number 5, 2004, pp. 393-400
20. Robertson J., 2004, Intranets and knowledge sharing, *Knowledge Management Challenge Conference*, www.steptwo.com.au
21. Begbie R., Farooq C., 2002, The Intranet Chaos Matrix: A Conceptual framework for designing an effective knowledge management intranet, *Journal of Database Marketing*, 9/4, ABI/INFORM Global, p.325
22. Stoddart L., 2001, Managing intranets to encourage knowledge sharing: opportunities and constraints, *Online Information Review*, Volume 25, Number 1, pp. 19-28
23. Yen D.C., Chou D.C., 2001, Intranets for Organizational Innovation, *Information Management and Computer Security*, Vol.9/2, P.80-87
24. Scott J.E., 1998, Organizational knowledge and the Intranet, *Decision Support Systems* 23, p.3-17

25. Wen H.J., Yen D.C., Lin B., 1998, Intranet document management systems, Internet Research: Electronic Networking Applications and Policy, Volume 8, Number 4, 1998, pp. 338–346
26. Keen P.G., Mougayar W., Torregrossa T., 1998, Business Internet and Intranets: A Manager's Guide to Key Terms and Concepts, Harvard Business Press
27. Ba S., Kalakota R., Whinston A.B., 1997, Using client-broker-server architecture for Intranet decision support, Decision Support Systems 19 (1997), P. 171-192
28. Baines A., 1996, Intranets, Work Study, Volume 45 • Number 5 • 1996 • pp. 5–7
29. <http://www.comunitelligence.com/blps/article.cfm?weblog=59&page=339>
30. www.netyorum.com
31. <http://www.citforum.ru>
32. <http://www.yourarticlelibrary.com/networks/intranet-advantages-and-disadvantages-of-intranet-for-business-enterprises/10460>
33. <http://www.agciyiz.net/index.php/servis-ve-uygulamalar/internet-intranet>